

Joensuun kaupungin varhaiskasvatus- suunnitelma 2022

Hyväksytty kasvatus- ja koulutuslautakunnassa xx.xx.2022 § xx

Sisältö

Ajatuksia varhaiskasvatuksesta.....	4
1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	5
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus	5
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma	6
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.....	9
Lapsen vasuprosessi	12
2 Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.....	13
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet	13
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot	15
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	18
2.4 Arvoperusta.....	20
2.5 Oppimiskäsitys.....	21
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	22
2.7 Laaja-alainen osaaminen	24
Ajattelu ja oppiminen	24
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu.....	24
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot.....	25
Monilukutaito	25
Digitaalinen osaaminen	26
Osallistuminen ja vaikuttaminen.....	26
3 Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri	27
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	29
Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	30
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö.....	30
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	30
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.....	33
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.....	33
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.....	35
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa	38
Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	38
Yhteistyö eri tahojen kanssa	39
4 Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.....	41
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys	41
4.2 Pedagoginen dokumentointi	42
4.3 Monipuoliset työtavat	46
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.....	47
4.5 Oppimisen alueet	49
Kielten rikas maailma.....	50
Ilmaisun monet muodot.....	53
Minä ja meidän yhteisömme	54
Tutkin ja toimin ympäristössäni	56
Kasvan, liikun ja kehityn	58
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia	61
Kaksikielinen varhaiskasvatus	62

5 Lapsen tuki.....	64
5.1 Tuen järjestämisestä ohjaavat periaatteet ja vastuut	64
Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut	64
5.2 Yhteistyö tuen aikana.....	67
Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö	67
Monialainen yhteistyö	67
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa	68
Yleinen tuki.....	69
Tehostettu tuki	69
Erityinen tuki	69
Tuen muodot	69
5.4 Lapsen tuen arviointi.....	71
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.....	74
5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista	76
6 Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus	78
7 Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	79
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	79

Ajatuksia varhaiskasvatuksesta

Mitä se varhaiskasvatus oikein on? Opetushallitus toteaa nettisivuillaan varhaiskasvatuslain sanoin (2 §), että varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuspalvelut kattavat siten lapsen ensimmäiset ikävuodet vauvaiästä koulun aloittamiseen. Myös tässä uudessa Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa sivuilla 23–25 tuodaan esille sama asia: varhaiskasvatus syntyy kasvatuksen, opetuksen ja hoidon eheästä kokonaisuudesta jokaisena varhaiskasvatuspäivänä. Kaikki päivän eri hetket ja tilanteet ovat varhaiskasvatuksessa tietoisia ja tavoitteellisia, joissa opitaan uutta, harjoitellaan erilaisia taitoja, tehdään ja touhutaan sekä iloitaan ja joskus surraankin yhdessä. Näissä tilanteissa kaikki oppivat, myös aikuiset, sillä vuorovaikutustaidoissa ei kukaan ole valmis tai mestari. Tämä johtuu siitä, että vuorovaikutukseen tarvitaan aina vähintään kaksi yksilöä, eikä toisen yksilön ajatuksia ja tavoitteita voi koskaan ennalta täysin aavistaa tai tietää. Juuri vuorovaikutus tekee varhaiskasvatuksen niin mielekkääksi, rikkaaksi ja tärkeäksi. Sitä se varhaiskasvatus on.

Miten sitten syntyy laadukasta varhaiskasvatusta? Kansallinen koulutuksen arviointikeskus eli Karvi tarkastelee varhaiskasvatuksen laatua sekä laadun rakennetekijöiden että laadun prosessitekijöiden kautta. Nämä tekijät yhdessä muodostavat laadun jakamattoman kokonaisuuden. Laadun rakennetekijät ovat kuin kehikko tai raamit, joiden avulla mahdollistuvat tasokkaat varhaiskasvatuspalvelut. Rakennetekijöihin kuuluu muun muassa tilat, koulutettu henkilökunta ja juuri tämä toimintaa ohjaava varhaiskasvatussuunnitelma. Laadun prosessitekijät ovat toimintakulttuuria kuvaavia tekijöitä ja kertovat siitä, miten varhaiskasvatussyksiköissä asioita tehdään ja toteutetaan. Prosessitekijöihin kuuluu

esimerkiksi pedagoginen toiminta ja johtaminen. Itse nostaisin tärkeimmäksi laadun prosessitekijäksi sen vuorovaikutuksen. Lapsen ja aikuisen välisen aidon, lämpimän sekä sensitiivisen vuorovaikutuksen, josta vastaavat koulutetut sekä työtään innostuneet ja sitoutuneet varhaiskasvatuksen työntekijät jokaisena varhaiskasvatuspäivänä.

Lasten huoltajat ovat huomanneet Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen laadun sekä työntekijöiden ammattitaidon ja antavat siitä kiitosta. Tämä tulee ilmi toukokuussa 2022 saadusta asiakaspalautekyselystä. Väittämään Olen tyytyväinen varhaiskasvatuspaikan varhaiskasvatuksen laatuun huoltajat vastasivat siten, että keskiarvoksi Joensuun kaupungin päiväkodit saivat 4,5, kun vaihteluväli oli 1–5. Tästä positiivisesta palautteesta me Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen työntekijät saimme innoittavan haasteen ja tavoitteen: ylläpitää kaupungin varhaiskasvatuksen kiitettävää laatua.

Erinomaisena varhaiskasvatuksen laadun ohjekirjana ja karttana meillä on nyt uusi Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma, josta löytyy reitit ja polut laadukkaaseen toimintaan ja joka opastaa meidät lasten hyvinvoinnin ja oppimisen kannalta oikeille rasteille. Tästä suunnitelmasta riittää meille varhaiskasvatuksen työntekijöille ja toivottavasti myös huoltajille ammennettavaa ja sisäistettävää moneksi toimintavuodeksi. Lopuksi haluan esittää lämpimät kiitokset Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman pääkokoajille eli päiväkodinjohtaja **Erja Hirvoselle** ja päiväkodinjohtaja **Pia Väänäselle** sekä kaikille tämän suunnitelman muille kirjoittajille ja kommentoijille.

Lämpimin terveisin

Irja Seppänen

varhaiskasvatuksen palvelualueen johtaja, KL, veo

1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustilain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustilain, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta². Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista **inklusiivisten periaatteiden mukaisesti**³. Periaatteisiin kuuluu **kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys**⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista.

1 Varhaiskasvatustilain (540/2018)

2 Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

3 Varhaiskasvatustilain 3 §

4 HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatustilain muuttamisesta, s. 30–31

5 Varhaiskasvatustilain 2 §

6 Varhaiskasvatustilain 21 §

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan varhaiskasvatuksen järjestäjällä kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoittaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävistä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä⁸.

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁹
- kotoutumissuunnitelma¹⁰
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen¹².

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten¹³.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁴. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁵ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskusten¹⁶ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

7 Varhaiskasvatustilastilasto 1 §
8 Varhaiskasvatustilastilasto 22 §
9 Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)
10 Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §
11 Suositus
12 Varhaiskasvatustilastilasto 20 §
13 Varhaiskasvatustilastilasto 8 §
14 Varhaiskasvatustilastilasto 24 §
15 Varhaiskasvatustilastilasto 65–73 §
16 Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

Tässä asiakirjassa valkoisella pohjalla on Opetushallituksen laatima perusteteksti, jota täydentävät värillisellä pohjalla olevat Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen omat linjaukset ja tarkennukset.

Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu suomen kielellä. Se julkaistaan sähköisenä ja on saatavilla mm. joensuu.fi-sivuilla. Jatkossa tästä asiakirjasta käytetään nimitystä Joensuun varhaiskasvatussuunnitelma.

Joensuun varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on tukea varhaiskasvatuksen henkilöstöä toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa valtakunnallisten määräysten mukaisesti ja tuoda esiin Joensuun varhaiskasvatuksen linjaukset sekä tarkennukset. Lisäksi suunnitelman tehtävänä on antaa tietoa huoltajille ja yhteistyökumppaneille joensuulaisesta varhaiskasvatuksesta.

Joensuun varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan perustettiin työryhmä elokuussa 2021. Varhaiskasvatuksen henkilöstö on ollut mukana kommentoimassa varhaiskasvatussuunnitelman tekstejä ja sisältöjä. Suunnitelmaa laadittaessa on huomioitu henkilöstön toiveita avata ja konkretisoida tekstiä siten, että se ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen toteuttamista ja kehittämistä paikallisesti.

Huoltajien ja lasten mielipiteitä ja näkemyksiä on selvitetty sähköisillä kyselyillä.

- Huoltajat arvostavat varhaiskasvatuksessa mm. turvallisuutta, toiminnan monipuolisuutta, yksilöllisyyden huomioimista ja henkilöstön pysyvyyttä

- Lapsille tärkeitä asioita ovat mm. kaverit, leikki, jumppasali/jumppa, ulkoilu ja retket, mukavat aikuiset
- Paikallisina erityispiirteinä mainittiin muun muassa puhdas lähiluonto ja liikuminen lähiympäristössä

Hyvinvoinnin toimialan muiden palvelujen (koulutus-, hyvinvoinnin edistämisen-, liikunta- ja kulttuuripalvelut) sekä sosiaali- ja terveystoimen (Siun sote) asiantuntijoilla on ollut mahdollisuus kommentoida varhaiskasvatussuunnitelman tekstejä.

Joensuussa varhaiskasvatusta kehitetään pedagogisesti yhtenäisenä kokonaisuutena. Tavoitteena on lasten hyvinvointi ja yhteinen oppimispolku, joka huomioi lasten erilaiset tarpeet.

Joensuun varhaiskasvatussuunnitelmassa on otettu huomioon Joensuun seudun Esiopetuksen opetussuunnitelma sekä muut lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevat paikalliset suunnitelmat. Näitä ovat esimerkiksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, toiminnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suunnitelmat sekä kotouttamisohjelma.

Joensuun varhaiskasvatuksessa valtakunnallisia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita ja Joensuun varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentävät yksiköiden vuosisuunnitelmat sekä jokaisessa lapsiryhmässä laadittava ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma, joka tehdään lasten yksilölliset varhaiskasvatussuunnitelmat huomioiden (kuva).

Varhaiskasvatustlaki

- voimaan 1.8.2022
- säädetään varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista, jotka ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia

**Valtakunnalliset
varhaiskasvatus-
suunnitelman
perusteet**

- Opetushallituksen 1.3.2022 antama määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan

**Joensuun
varhaiskasvatus-
suunnitelma**

- voimaan 1.8.2022, paikallinen kuntakohtaisena laadittu varhaiskasvatussuunnitelma
- laatimisessa huomioitu Joensuun kaupungin strategia ja visio 2021–2025
- suunnitelmaa noudatetaan päiväkodeissa (yksityiset ja kunnalliset), perhepäivähoidossa sekä avoimessa varhaiskasvatuksessa siten, että toiminnan järjestämisessä otetaan huomioon kunkin toimintamuodon ominaispiirteet

**Yksikön
vuosisuunnitelma**

- vuosittain arvioinnin pohjalta asetetut Joensuun varhaiskasvatuksen yhteiset pedagogiset painopisteet
- muut varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelman velvoittamat tarkennukset
- laaditaan yksikössä esihenkilön johtamana

**Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma
eli ryhmävasu**

- laaditaan yksiköissä tiimeittäin, vastuu tiimivastaavalla
- perhepäivähoitajat laativat oman ryhmävasun
- tiimin kehittämissuunnitelma, johon kirjataan esim. lasten vasuista esiin nousseita tavoitteita pedagogiselle toiminnalle

**Lapsen varhaiskasvatus-
suunnitelma
eli lapsen vasu**

- laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle, avoimessa varhaiskasvatuksessa tarvittaessa
- lähtökohtana lapsen etu ja tarpeet
- laaditaan yhdessä lapsen ja huoltajien kanssa
- laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja

Palvelun järjestämistä ja varhaiskasvatus-toimintaa koskevaa arviointia sekä ulkopuoliseen arviointiin osallistumista kuvataan

luvussa 7 ”Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa”.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatusturva lain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁷. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohdaksi tulee olla lapsen etu¹⁸ ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa¹⁹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitetäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta ja tuen tarpeista²⁰.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²¹.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot²².

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa **lääkehoitosuunnitelma**²³. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁴. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy²⁵. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön

17 Varhaiskasvatusturvalaki 23 §
18 Varhaiskasvatusturvalaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34
19 Varhaiskasvatusturvalaki 23 §
20 HE 148/2021, s. 34
21 Varhaiskasvatusturvalaki 23 §
22 Varhaiskasvatusturvalaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34
23 Terveysturvalaki (1326/2010) 8 §
24 Varhaiskasvatusturvalaki 41 §
25 Varhaiskasvatusturvalaki 23 §

mukaisesti²⁶. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti

toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
 - mitä tietoja ja taitoja lapsella jo on, mitä opettelee, mitkä asiat kiinnostavat (kirjataan lapsen kannalta merkitykselliset asiat)
 - Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää sekä huomioida suunnitelmassa ja kirjata suunnitelmaan. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi, esim. haastattelut.
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
 - miten työntekijät toimivat edistääkseen juuri tämän lapsen oppimista ja hyvinvointia, miten huomioidaan esim. oppimisympäristössä, ryhmän pedagogiikassa jne.
 - tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle
 - toimenpiteet kirjataan niin konkreettisina, että niiden toteutumisen arviointi on mahdollista

- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
 - tuen taso, tuen muodot (pedagogiset, rakenteelliset, hoidolliset) ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työn jako
 - tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut
 - tuen vaikuttavuuden arviointi
 - mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen näkökulmasta (esim. kun lapsen terapia tapahtuu varhaiskasvatuspaikassa)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
 - siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi (diagnoositietoja ei kirjata)
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
 - esim. kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen taustan huomioiminen
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on **salassa pidettävä**²⁷. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle

sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta

toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on

julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä²⁸.

28 Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

J • ENSUU

Vasun laatiminen ja vastuut

Lasten varhaiskasvatuksen suunnittelu ja arviointi sekä yksilöllisten varhaiskasvatussuunnitelmien laatiminen ovat prosessimuotoinen kokonaisuus, jota johtaa varhaiskasvatusyksikön johtaja.

Toimintamuoto/ ryhmä	Lapsen vasu	Vastuu laatimisesta ja keskustelusta	Kirjataan lapsen vasuun tarvittaessa
Päiväkoti	Daisy-vasu, sähköinen	varhaiskasvatuksen opettaja	- lääkehoitosuunnitelma: siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättö- miä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi - diagnoositietoja ei kirjata - Lääkehoitosuunnitelman säily- tys- ja arkistointiohje on kirjattu Joensuun varhaiskasvatuksen lääkehoitosuunnitelmaan - jos lapsi tarvitsee vahvempaa tukea kehitykseen ja oppimi- seen, tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan
Esiopetusta täydentävä varhaiskasvatus	Wilma, sähköinen	varhaiskasvatuksen opettaja	
Perhepäivähoito	Perhepäivähoi- don oma paperi- nen lomake	perhepäivähoitaja, perhe- päivähoidon esihenkilön ohjauksessa	
Ryhmäperhe- päiväkoti	Daisy-vasu, sähköinen	Ryhmän vastuuhenkilö, perhepäivähoidon esihen- kilön ohjauksessa	
Avoin varhaiskasvatus	ei tehdä (voidaan tarvittaessa tehdä tuen tarpeen edellyttäessä)		
Arkistointi	Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä ja pysyvästi säilytettävä asiakirja. Joensuussa paperiset lapsen varhaiskasvatussuunnitelmat arkistoidaan kaupungin keskus-arkistoon ja sähköiset lapsen vasut kaupungin sähköiseen arkistoon.		
Tiedon siirto	Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuk- sen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. - pääsääntöisesti pyydetään huoltajan suostumus tiedonsiirtoon - huoltajaa tulee informoida etukäteen mihin heiltä saatuja tietoja käytetään ja missä tilanteissa tietoja siirretään ja miksi - vasuun kirjataan merkinnät, milloin ja kenelle tietoa on tällä perusteella siirretty		
Tukeen liittyvä hallintopäätös	Tukeen liittyviä hallintopäätöksiä tekevät - kunnallisten yksiköiden esihenkilöt (yleisen tuen tukipalvelut, tehostettu tuki) - varhaiskasvatuksen palvelualueen johtaja (yksityisen varhaiskasvatuksen kaikki pää- tökset ja kunnallisesta erityinen tuki) - hallintopäätösten laatimisen prosessi kuvataan tarkemmin luvussa 5.6		

Lapsen vasuprosessi

Aloititus ja tutustuminen	Palveluohjaus lähettää perheelle tiedon palvelupäätöksestä Daisy-järjestelmän kautta. Samalla ohjataan huoltajia lukemaan Daisystä ”Uusien aloittajien tiedote” sekä ottamaan yhteyttä lapsen tulevaan varhaiskasvatuspaikkaan. Ennen varhaiskasvatuksen aloitusta tai kun lapsi siirtyy ryhmästä tai yksiköstä toiseen lapsi ja huoltaja(t) kutsutaan tutustumaan varhaiskasvatuspaikkaan. Huoltaja(t) sopivat työntekijöiden kanssa 1–3 tutustumiskäyntiä. Tutustumiskäynnillä • kerrotaan huoltajille varhaiskasvatuspaikan toimintakulttuurista ja käytännöistä • pyydetään huoltajia kertomaan lapsestaan sekä odotuksistaan ja toiveistaan • huoltajille annetaan kotiin täyttäväksi ”Tärkeimmät tiedot minusta” -lomake (lomake löytyy intrasta) • kerrotaan huoltajille osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksista
Lapsen havainnointi ja kirjaaminen	Koko tiimiin on tärkeää havainnoida ja tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Tarvittaessa yhteistyö varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. • millaista lapsen toiminta on (ei niinkään kuvata millainen lapsi on) • missä tilanteessa ja millä ehdoin harjoiteltava asia sujuu (ei korosteta sitä, mitä lapsi ei osaa) • nostetaan esiin lapsen vahvuuksia sekä orastavia ja tuettavia taitoja Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää sekä huomioda suunnitelmassa ja kirjata suunnitelmaan. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi (esim. haastattelut)
Vasukeskustelu	Sovitaan huoltajien kanssa ensimmäisen vasukeskustelun ajankohta noin 2–3 kk päähän varhaiskasvatuksen aloituksesta. Varhaiskasvatuksen opettaja pitää vasukeskustelun ja kirjaa tavoitteet henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Perhepäivähoidossa vasukeskustelun pitää ja kirjaa perhepäivähoitaja. Tarvittaessa keskusteluun voi osallistua esim. perhepäivähoidon esihenkilö, varhaiskasvatuksen erityisopettaja (VEO) tai perheohjaaja. Lapsen varhaiskasvatuksen suunnitteluun liittyvät myös päivittäiset kohtaamiset ja muu viestintä huoltajien kanssa.
Arviointi	Tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista sekä vaikuttavuutta seurataan, arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti. Lapsen vasua tarkennetaan aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy, vähintään kuitenkin kerran vuodessa. Tuen tarpeen muuttuessa arvioidaan yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa tuen tarvetta, viittävyyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta. • Arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.
Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma eli ryhmävasu	Suunnitelmasta vastaa ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja. Ryhmävasu on kehittämissuunnitelma, johon kirjataan keskeiset asiat joihin tiimin pitää kiinnittää huomiota mm. • lasten mielenkiinnonkohteet ja vahvuudet • lasten osallisuus • ryhmän tarpeita vastaava ja muuntuva oppimisympäristö • kehityksen ja oppimisen tuki • tuettu leikki, oppimisen alueiden tavoitteet Jätetään pois itsestäänselvyydet. Toiminnan suunnittelussa hyödynnetään lasten vahvuuksia ja mielenkiinnonkohteita oppimisen apuna ja motivaation vahvistajana.

2 Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁹. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatust lain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁰. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³¹.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän

on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³². Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto³³.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä³⁴. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatustalakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁵ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakiä³⁶ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³⁷. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella³⁸. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki³⁹, tasa-arvolaki⁴⁰, Euroopan ihmisoikeussopimus⁴¹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴², YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴³, YK:n

29 Varhaiskasvatustalaki 5 § 4 momentti
30 Varhaiskasvatustalaki 1 §
31 Varhaiskasvatustalaki 1 ja 12 §
32 Varhaiskasvatustalaki 5 § 2
33 Varhaiskasvatustalaki 52 §
34 Varhaiskasvatustalaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89
35 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)
36 Hallintolaki (434/2003)
37 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)
38 Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §
39 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)
40 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)
41 Euroopan ihmisoikeussopimus 1990
42 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)
43 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁴⁴ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁴⁵.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁴⁶, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁴⁷. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään **inkluusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.**

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan

varhaiskasvatustalake⁴⁸, sosiaalihuoltolake⁴⁹, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia⁵⁰, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁵¹ ja terveydenhuoltolake⁵² sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

-
- 44 YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007
45 Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015
46 Varhaiskasvatustalake 15 a §
47 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1
48 Varhaiskasvatustalake 15 a §
49 Sosiaalihuoltolake (1301/2014)
50 Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)
51 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)
52 Terveydenhuoltolake (1326/2010)

Varhaiskasvatustalain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁵³. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁵⁴. Päiväkodissa tai perhepäivähoitossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu⁵⁵. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitoutumatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä⁵⁶. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁵⁷. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁵⁸.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat

säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)⁵⁹. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁶⁰. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁶¹.

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta⁶². Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁶³. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja

53 Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

54 Varhaiskasvatuslaki 10 §

55 Varhaiskasvatuslaki 11 §

56 Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

57 Varhaiskasvatuslaki 25 §

58 Varhaiskasvatuslaki 75 §

59 Varhaiskasvatuslaki 10 §

60 Varhaiskasvatuslaki 7 §

61 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

62 Varhaiskasvatuslaki 1 §

63 Varhaiskasvatuslaki 1 §

etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä⁶⁴.

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁶⁵. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁶⁶.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶⁷. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶⁸. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁶⁹. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁷⁰. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa

varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkiopisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.⁷¹

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁷²

64 Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

65 Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

66 Varhaiskasvatuslaki 25 §

67 Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

68 Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §

69 Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

70 Varhaiskasvatuslaki 38 §

71 Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

72 Varhaiskasvatuslaki 13 §

Joensuun kaupungin varhaiskasvatusta toteutetaan kunnallisissa päiväkodeissa, perhepäivähoidossa sekä ryhmäperhepäiväkodissa. Osa kaupungin päiväkodeista on auki iltaisin ja Niinivaaran vuoropäiväkotit myös viikonloppuisin. Ilta ja vuorohoidosta on laadittu huoltajille käsikirja, joka löytyy kaupungin verkkosivulta <https://www.joensuu.fi/paivakodit>.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös **avoi-
mena varhaiskasvatustoimintana** 2–5-vuotiaille lapsille.

- Toimintaa järjestetään Joensuun varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta.
- Lapsilla on mahdollisuus leikkiä ja osallistua monipuoliseen ohjattuun toimintaan vertaisryhmissä.
- Lapsi osallistuu avoimeen varhaiskasvatustoimintaan osa-aikaisesti.
- Avoin varhaiskasvatustoiminta toimii Joensuussa päiväkotien alaisuudessa.

Kunnallisen varhaiskasvatuksen lisäksi Joensuun kaupungin alueella toimii **yksityisiä palveluntuottajia**, jotka järjestävät varhaiskasvatusta yksityisissä päiväkodeissa.

- Palveluntuottajat noudattavat Joensuun varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen pedagogisia painotuksia.

- Palveluntuottajat laativat omat yksikkökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat tai kirjaavat yksikön tarkennukset Joensuun varhaiskasvatuksen vuosisuunnitelmapohjaan.
- Yksityinen palveluntuottaja sitoutuu noudattamaan Joensuun varhaiskasvatuksen palvelusetelin Sääntökirjaa, joka löytyy kaupungin verkkosivulta: <https://www.joensuu.fi/yksityiset-paivakodit>
- Yksityisen varhaiskasvatuksen valvonnasta vastaavat kaupungin yksityisen varhaiskasvatuksen valvojat.

Esiovetusta täydentävä varhaiskasvatus voidaan järjestää päiväkodissa, koulun tiloissa tai perhepäivähoidon yhteydessä.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajien konsultaatio ja tuki ovat käytettävissä kunnallisen varhaiskasvatuksen kaikissa toimintamuodoissa. Yksityisten palveluntuottajien kanssa varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki- ja konsultaatioyhteistyöstä sovitaan Sääntökirjassa.

Yhteistyö eri toimintamuotojen välillä riippuu alueesta ja sen toimijoista. Varhaiskasvatuksessa kannustetaan yhteistyöhön esim. tilojen käytön, erilaisten yhteisten tapahtumien ja niiden suunnittelun muodossa. Yhteistyön eri muotoja tarkennetaan yksikkökohtaisesti.

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁷³.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.⁷⁴

73 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta
74 Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

Siirtyminen ryhmästä tai varhaiskasvatusyksiköstä toiseen:

Lapsen siirtyminen ja häneen liittyvä tiedon-siirto ryhmästä tai varhaiskasvatusyksiköstä toiseen suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä huoltajien sekä lähettävän ja vastaanottavan ryhmän henkilöstön kanssa.

- Vastuu tiedon siirtämisestä uuteen ryhmään on lähettävän ryhmän varhaiskasvatuksen opettajalla/perhepäivähoitajalla. Tiedon siirrossa noudatetaan kohdassa 1.3 lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattua ohjetta.
- Lapsen ja perheen tutustuessa tulevaan varhaiskasvatusympäristöön, toimitaan samalla tavalla kuin silloin, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa.

Lapsen siirtyminen esiopetukseen:

Lapsen siirtyessä esiopetukseen tieto esiopetusyksikköön siirtyy samoin periaattein, kuin varhaiskasvatusryhmästä toiseen.

Ennen esiopetuksen alkamista lapsille ja huoltajille järjestetään esiopetukseen tutustumistilaisuus. Huoltajille annetaan riittävästi tietoa esiopetusryhmän käytännöistä, esiopetuksen sisällöistä ja toimintatavoista. Esiopetusvuoden alkaessa järjestetään vanhempaintilaisuus. Esiopetusyksiköt kuvaavat omassa vuosisuunnitelmassaan, kuinka tiedottaminen ja huoltajille tarkoitetut tilaisuudet toteutetaan. Siirtymät esiopetuksesta perusopetukseen kuvataan tarkemmin Joensuun seudun esiopetussuunnitelmassa.

Joensuussa huoltajien ja varhaiskasvatukseen henkilöstön välisenä viestintäkanavana toimii päivittäisen viestinnän lisäksi Daisy-Family osoitteessa www.joenmuksut.fi. DaisyFamily-palvelun välityksellä vanhemmat tekevät lapsen läsnäolovaraukset, ilmoittavat lapsen lomista ja muista poissaoloista, voivat lähettää viestejä ryhmän henkilökunnalle lapsen päivittäisistä asioista ja vastata varhaiskasvatusyksikön lähettämiin lupakyselyihin. Perhe päivittää sähköisesti lapsen perustietolomakkeen, jossa kysytään lasta koskevia tietoja. Varhaiskasvatuksen yksiköt voivat palvelun välityksellä tiedottaa ilmoitustaululla tai viestillä ajankohtaisia asioita ja ryhmäkohtaisia tietoja.

Yhteistyö esi- ja perusopetuksen kanssa

Tarkennukset esi- ja perusopetuksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä kuvataan Joensuun kaupungin nivelsuunnitelmassa.

Varhaiskasvatus loma-aikoina

Loma-aikoina varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatusalueittain päivystävissä yksiköissä. Kun lapsen oma varhaiskasvatusyksikkö on kiinni, järjestetään hänelle varhaiskasvatusta päivystävässä yksikössä.

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁷⁵, varhaiskasvatustlain⁷⁶ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁷.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvamisen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja

oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa⁷⁸. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita⁷⁹.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäemyksiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁸⁰. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävän elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyys- ja ihmisoikeuksien toteutumisen.

75 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)
76 Varhaiskasvatustlain 20 §
77 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016
78 Varhaiskasvatustlain 15 a §
79 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)
80 Varhaiskasvatustlain 3 § 1 momentti 6 kohta

**Joensuussa varhaiskasvatuksen arvope-
rusta muodostuu varhaiskasvatussuun-
nitelman perusteissa kuvatuista arvoista
sekä Joensuun kaupungin strategian
arvoista, jotka ovat: *toimimme yhdessä,
yhdenvertaisesti, rohkeasti ja kestävästi.***

- **Toimimme yhdessä:** meitä on helppo lähestyä, kuuntelemme toisiamme ja teemme asiat yhteistyössä. Toimintamme on avointa ja läpinäkyvää.
- **Yhdenvertaisesti:** varhaiskasvatuk-
sessa jokaista ihmistä ja kaikenlaisia
perheitä (esim. ydin-, yksinhuoltaja-,
etävanhempi-, uus-, adoptio-, monikko-,
sateenkaari-, sijais- ja kahden kulttuurin
perheet) kunnioitetaan juuri sellaisena
kuin he ovat. Oikeudenmukaisella ja
myönteisellä tavalla toimimalla aikuiset
antavat lapsille arvokkaan esimerkin.
Lapset saavat kasvaa ja oppia psyykki-
sesti ja fyysisesti turvallisessa ympä-
ristössä. Kaikilla lapsilla perheineen
on yhdenvertaiset oikeudet ja velvolli-
suudet. Ajatus jokaisen lapsen edusta

ohjaa varhaiskasvatuksen toimintaa.
Toivotamme kaikki lapset ja perheet
tervetulleeksi.

- **Rohkeasti:** yhdessä tekemällä uskal-
lamme kokeilla ja luoda uutta. Kaikkea
toimintaamme ohjaa jatkuvan kehittä-
misen ja kehittymisen periaate sekä näy-
tämme suuntaa varhaiskasvatuksessa
tärkeissä asioissa.
- **Kestävästi:** elämme upean luonnon
ympäröimänä ja vaalimme sen säily-
mistä myös tuleville sukupolville toi-
mimalla taloudellisesti, sosiaalisesti ja
ekologisesti kestävästi.
 - valitsemme oikein arjessa, luontoa säästään
 - opettelemme kohtuullisuutta ja säästäväisyyttä
 - säästämme energiaa ja vähennämme jätteitä
 - kierrätämme, korjaamme ja käy-
tämme uudelleen
 - huomioimme muut ja olemme myötätuntoisia

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että

uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehityviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvallisiksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

Lasten pystyvyyden tunnetta vahvistetaan auttamalla heitä tunnistamaan ja hyödyntämään omia vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi lasten yhteisinä elämyksinä ja onnistumisen kokemuksina päivittäisissä leikeissä ja liikkumisessa.

- Rohkaisevalla ohjauksella ja kannustavalla palautteella lisätään lasten luotamusta omaan osaamiseensa ja mahdollisuuksiinsa ratkaista haasteellisia tilanteita aikuisen tuella.

- Työntekijät varmistavat, että lapsi saa päivittäin myönteisiä kokemuksia yhdessä toimimisesta, oppimisesta ja kokeilemisesta.

Varhaiskasvatusyksikön esihenkilön sekä henkilöstön yhteinen vastuu on luoda koko yhteisöön sekä lapsiryhmiin myönteinen huolenpidon ilmapiiri, jossa vuorovaikutus on lämmintä ja leikillisyyttä sekä oppimisen ilo näkyvät.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁸¹.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti valittavia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoitetaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

81 Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu,

pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

J• ENSUU

Varhaiskasvatus toteutuu vuorovaikutuksessa henkilöstön, lasten ja ympäristön kesken. Tässä vuorovaikutuksessa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden, jossa varhaiskasvatuksen pedagogiikka vahvistaa lapsen kehitystä ja oppimista.

Vuorovaikutuksessa aikuinen

- on lasten kanssa aidosti läsnä, lasten tasolla ja lapsia kuunnellen
- vastaa lasten aloitteisiin ja sitoutuu vuorovaikutukseen – vaikka yhteistä kieltä ei olisikaan
- toimii sensitiivisesti; sensitiivinen aikuinen tunnistaa herkästi lapsen perustarpeita ja eläytyy niihin sekä pystyy vastaamaan lapsen tunteisiin.
- ei mitätöi tai vähättele lapsen kokemaa mielipahaa
- iloitsee yhdessä lapsen kanssa

Päivittäin toistuvat tilanteet ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa.

Varhaiskasvatuksen opettajan vastuulla on suunnitella ja varmistaa, että päivän tilanteet ovat pedagogisia eli tietoisia ja tavoitteellisia (mm. oppimisen alueet) yhdessä tekemisen, oppimisen, leikillisyyden sekä ilon kokemisen hetkiä ja paikkoja.

- Varhaiskasvatuspäivän eri tilanteissa mahdollistetaan lapsen tehdä omia päätelmiään ja tulkintojaan sekä kokeilla ja yrittää itse.
- Jokaisella työntekijällä on aktiivinen rooli oppimisen edistäjänä ja mahdollistajana niin, että päivän hetket ja tilanteet, niin sisällä kuin ulkona, ovat lapselle mielekkäitä ja merkityksellisiä. Esimerkiksi ulkoiluissa
 - aikuisilla on turvallisuudesta huolehtimisen lisäksi aktiivinen ote innostajana ja mahdollistajana – ulkoiluhetket ovat aikuisten ja lasten yhteistä leikkiaikaa
 - huolehditaan, että lasten ulkoileminen on toiminnallista; mm. omaehtoisesti tai ohjatusti leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia tehtäviä tehden, itseään ilmaisten, taiteellisesti kokien

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvamisen, opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen

kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoita ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heidä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsoimuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsoimuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsoimuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan,

opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiuonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat,

kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnaa ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimitään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

J • ENSUU

Monilukutaitoon sisältyy erilaisia lukutaitoja, josta esimerkkeinä:

- **Kuvanlukutaito:** kuvakirjat, sarjakuvat, kuvitettu ympäristö (esimerkiksi strukturoitu päiväjärjestys), ympäristössä olevat symbolit (esimerkiksi säätiedotusten tutkiminen)
- **Numeerinen lukutaito:** lukukäsite koostuu lukusana-, lukumäärä- ja numeromerkeistä, kaikki matematiikkaan liittyvät käsitteet (muodot, luokittelu, sarjoittaminen, lukujonotaidot)
- **Medialukutaito:** tekstin ja kuvan yhteys, kertomusten/uutisten merkitykset, todenmukaisuuden arviointi, mahdollisuus arvioida ja vertailla; esimerkiksi yhdessä pohditaan sääsymboleiden merkitystä ja etenkin niiden vaikutusta siihen, mitä esim. puetaan ulos päälle
- **Peruslukutaito:** ääneen lukeminen, nimeäminen, lasten nimet kirjoitettuna, ympäristössä olevien symbolien lukeminen, riittäminen, lorut, kirjaimet, äänneet, tavut, sanat ja sadutus

Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia

välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

J • ENSUU

- Ohjataan lapsia digitaalisten ympäristöjen vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.
- Digitaaliset välineet, sovellukset ja ympäristöt ovat luontevana ja hauskana osana dokumentointia, leikkiä ja pelejä, vuorovaikutusta, liikuntaa, tutkimista sekä taiteellista kokemista sekä tuottamista.
- Digitaalisten välineiden kanssa harjoittelu, monenlainen kokeileminen ja sisältöjen tuottaminen, jotka toteutuvat sekä yksin että yhdessä muiden lasten kanssa luontevasti osana arjen hetkiä. Harjoittelu, kokeileminen ja tuottaminen edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatus-
tensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

3 Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen⁸². **Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten**

oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiseksi sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

Joensuussa varhaiskasvatuspalvelut ovat osa hyvinvointipalveluja, joihin sisältyvät lisäksi koulutus-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut. Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen pedagogisia painopistealueita ohjaa kaupungin strategia ja painopistealueet perustuvat aina varhaiskasvatuksen arviointi- ja kehittämistyöhön.

Joensuun varhaiskasvatuksen inklusiivisen toimintakulttuurin ja laadun kehittämisestä vastaa varhaiskasvatuksen palvelualueen johtaja. Päiväkodin johtajat ja perhepäivähoidon esihenkilöt vastaavat omien yksiköidensä pedagogiikasta. Varhaiskasvatusyksikön esihenkilö käyttää toimintakulttuurin kehittämisessä apunaan yhdessä sovittuja, johtamisen kannalta merkityksellisiä työkaluja.

- Näitä ovat esimerkiksi yksikön vuosisuunnitelma, ryhmävasuista ja tiimisopimuksesta keskusteleminen, kehityskeskustelut sekä säännöllinen ryhmien toiminnan havainnointi ja palautteen anto.

Koulutukset ovat keskeinen osa ammatillista osaamisen kehittämistä. Koulutukset painotuvat yhteisesti valittuihin varhaiskasvatuksen vuosittaisiin painopistealueisiin.

Varhaiskasvatuksen **esihenkilöiden tapaamisiin** osallistuvat varhaiskasvatuksen palvelualueen johtaja, päiväkodin johtajat ja perhepäivähoidon esihenkilöt sekä tarvittaessa apulaisjohtajat. Esihenkilöiden tapaamisiin voidaan kutsua myös vierailevia asiantuntijoita. Kerran kuukaudessa tapaamisten

painotus on pelkästään pedagogisissa sisällöissä. Esihenkilöiden tapaamisissa luodaan yhteistä ymmärrystä keskustelemalla ja tehdään arvoista sekä asenteista yhteisiä.

Yksikkötasolla varhaiskasvatuksen henkilöstö kokoontuu säännöllisesti **talopalaveriin**, joissa käsitellään myös yhteisiä pedagogisia aiheita. Kaksi kertaa vuodessa järjestetään **yksikön kehittämispalaveri**, jolloin yhdessä suunnitellaan, arvioidaan ja kehitetään pedagogista toimintaa.

Pedagoginen tiimi eli pedatiimi muodostuu päiväkodin johtajasta, yksikön varhaiskasvatuksen opettajista ja varhaiskasvatuksen erityisopettajista.

- Kokoontuu vähintään kerran kuukaudessa.
- Varhaiskasvatusyksiköissä pedatiimit vastaavat pedagogisen keskustelun toteutumisesta ja jalkautumisesta käytäntöön.
- Pedatiimit ovat ryhmien ryhmävasun laadinnan tukena ja käsittelevät ajankohtaisia pedagogisia asioita, jotka usein nousevat toiminnasta.

Päiväkodeissa **ryhmien tiimipalaverit** pidetään kerran viikossa tiimivastaavan johdolla. **Perhepäivähoitajat** kokoontuvat omiin tiimeihin 1krt/kk sekä koko kaupungin tai alueen yhteisiin työkokouksiin perhepäivähoidon esihenkilön johdolla 1krt/kk.

Joensuun kaupungin varhaiskasvatus

- varhaiskasvatuksen esihenkilöiden tapaamiset, 1–3 krt/kk
- varhaiskasvatuksen esihenkilöiden pedatiimi, 1 krt/kk

Yksikkötaso

- talopalaverit, vähintään joka toinen viikko
- yksiköiden kehittämispalaverit 2 krt/toimintavuosi
- pedagogiset tiimit eli pedatiimit, väh. 1 krt/kk
- perhepäivähoitajat: kaupungin tai alueen työkokous 1 krt/kk

Ryhmätaso

- tiimipalaverit tiimivastaavan johdolla, 1 krt/viikko
- esihenkilö mukana tiimipaaverissa 2 krt/toimintavuosi + tarvittaessa
- tiimikehityskeskustelut esihenkilön kanssa, vähintään joka toinen vuosi

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja

kehitetessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.⁸³

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

83 Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

J • ENSUU

Varhaiskasvatuksen kehittyvä toimintakulttuuri

**Oppiva
yhteisö**

**Leikkiin ja
vuorovaik-
kutukseen
kannustava
yhteisö**

**Osallisuus,
yhdenvertaisuus
ja tasa-arvo**

**Kulttuurinen
moninaisuus
ja kielitietoi-
suus**

**Hyvinvointi,
turvallisuus
ja kestävä
elämäntapa**

Yhteistyö

Oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialueille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikki-rauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

J • ENSUU

Leikkiin innostava ja leikkiä arvostava toimintakulttuuri

Joensuun varhaiskasvatuksessa korostetaan leikin merkitystä kaikessa toiminnassa. Leikissä opitaan mm. vuorovaikutustaitoja sekä luodaan vertaissuhteita. Leikki on myös yksi työtapa uuden oppimisessa.

Leikissä lapsi toteuttaa itseään, opettelee uusia asioita, harjoittelee taitojaan ja käsittelee monia elämässään tapahtuvia asioita. Leikki tarjoaa lapsille iloa, elämyksiä, kokemuksia ja paljon oppimisen oivalluksia. Sen kautta lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä tunnetaitoja. Leikki sisältää kaikki varhaiskasvatuksen tavoitteiden osa-alueet.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁸⁴ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy

osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

84 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

Osallisuudessa on kyse kaikkien ryhmän jäsenten näkemysten huomioimisesta ja yhteisestä neuvottelusta kaikkia tyydyttävän ratkaisun löytymiseksi yksittäisten lasten toiveiden täyttämisen sijaan. Vastuu pedagogisen toiminnan monipuolisuudesta säilyy aina aikuisella. Toimintaa ei tule aikatauluttaa ja suunnitella liian tiiviiksi, vaan siellä tulee olla tilaa lasten valinnoille, toiminnalle ja ajattelulle sekä kiireettömälle keskustelulle.

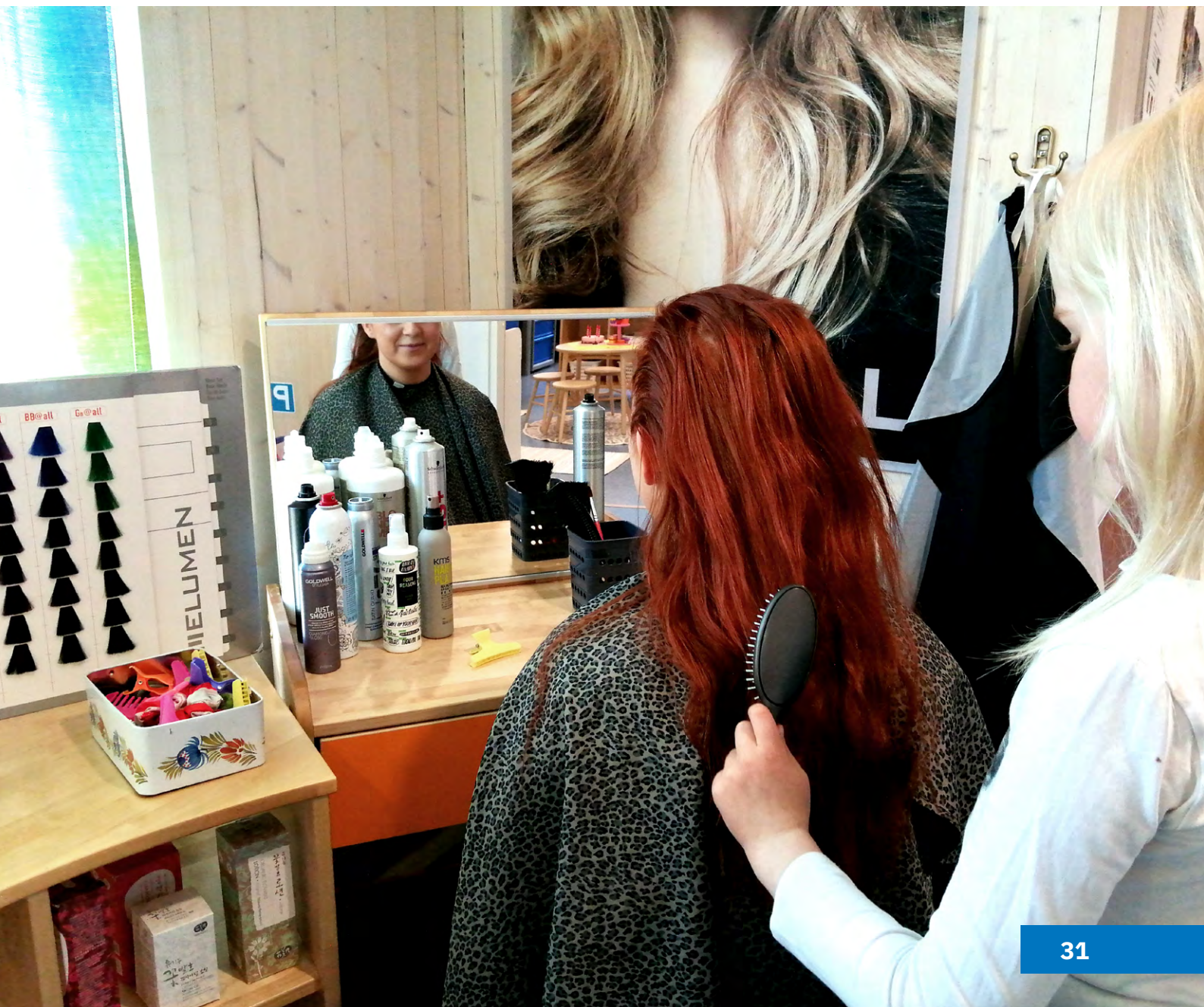
Lapset tarvitsevat aikuisilta mahdollisuuksia valita oman osallistumisen tasonsa, saada tietoa tilanteesta, vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, ilmaista näkemyksensä ja ajatuksensa, saada tukea ja apua valintoihinsa sekä

mahdollisuuksia itsenäisiin päätöksiin oman ikätasonsa mukaisesti.

- Osallisuutta vahvistetaan lasten ja aikuisten yhteisellä tekemisellä, heittäytymisellä, läsnäololla ja jaetuilla kokemuksilla.

Opetushallitus on laatinut materiaalia osallisuudesta varhaiskasvatuksessa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osallisuus-varhaiskasvatuksessa-videosarja>

- Materiaalia hyödynnetään tiimi-/pedapalavereissa.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdel-
luiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön
liittyvistä tekijöistä⁸⁵. Yhdenvertaisuus ei mer-
kitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittä-
misen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta
ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan
työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esi-
merkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen,
vammaisuuuteen, sukupuoleen ja sen moninai-
suuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa,
eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaiku-
tuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia

stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät
lapsille. Varhaiskasvatus on **sukupuolisensi-
tiivistä**. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään
valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön
liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä roo-
leja ja ennakko-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa
lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia
piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja
johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla
vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identi-
teetin ja itsetunnon kehitystä.

J • ENSUU

Sukupuolisensitiivisyys on eri sukupuoliin
liitettyjen oletusten, ennakkoluulojen ja
käsitysten tunnistamista arkisessa toimin-
nassa ja puhetavoissa. Sukupuolisensitiivi-
sessä kasvatuksessa sallitaan erilaisia tapoja
ilmentää omaa sukupuoltaan eikä vahvisteta
stereotyyppisiä sukupuolirooleja ja niihin
liitettyjä yleistyksiä, kuten ”tyttöjen ja poi-
kien leikit tai värit”. Sukupuolisensitiivinen
työntekijä ymmärtää, että lapsen persoona
on aina enemmän kuin hänelle syntymässä
määritelty sukupuoli.

Tavoitteena on:

- rohkaista lasta olemaan oma itsensä
ja ilmaisemaan itseään haluamallaan
tavalla
- kunnioittaa lapsen valintoja
- rohkaista lapsia monipuolisiin leikkeihin
kaikkien kanssa sekä kokeilemaan erilai-
sia rooleja ja tapoja ilmaista itseään
- kannustaa lapsia ystävyyteen ja toisten
huomioimiseen - ystävyys ja leikit eivät
ole sukupuolesta kiinni
- kaikilla lapsilla on samat oikeudet, mah-
dollisuudet ja velvollisuudet
- tukea lapsen sukupuoli- ja perheiden-
titeettiä niin, että lapsi kokee itsensä ja
perheensä arvokkaaksi
- ennaltaehkäistä kiusaamista

Tasa-arvoa on,

- että jokainen lapsi voi valita leikkiväli-
neeksi nukan, auton, rakennuspalikat tai
nallen ilman, että valintaa kyseenalaiste-
taan sanoilla, eleillä tai ilmeillä.
- että erisukupuolisten lasten väliselle
ystävyyssuhteelle ei naureskella eikä sitä
kommentoida sen kummemmin kuin
muitakaan lasten ystävyyssuhteita.
- että saa olla juuri sellainen lapsi kuin on.
- ettei sukupuoli määritä sitä, mistä
pidämme, mitä osaamme tai mitä meistä
voi tulla.

Vuosisuunnitelman yhteydessä laaditaan
yksikkökohtainen tasa-arvo- ja yhdenver-
taisuussuunnitelma. Materiaalia laatimisen
tueksi mm. tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehityksestä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

J • ENSUU

Lapsiryhmän kulttuurista moninaisuutta tehdään näkyväksi oppimisympäristöissä. Tässä hyödynnetään muun muassa:

- huoltajien osaamista,
- leluja, kirjoja, kuvia sekä eri kulttuureille tyypillisiä kankaita ja musiikkia,

- monikielisyyden näkyväksi tekemistä,
- kielitietoista varhaiskasvatusta,
- lasten rohkaisemista kielen monipuoliseen käyttöön vaihtelevia kielenkäyttötilanteita tarjoamalla ja
- eri kulttuurien juhlapäiviä, jotta monenlaiset juhlat tulevat näkyväksi.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁸⁶. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan.

Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista

suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

J • ENSUU

Kiusaamisen ehkäisy

Kiusaamisen ehkäisy on kasvatusta tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, jossa yksilöt kannattelevat ja kunnioittavat toinen toisiaan.

Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita, jolloin kiusaamistilanteita voidaan ehkäistä ja tarpeen tulleen myös selvittää. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen esim. MiniVerso-vertaissovittelun avulla (<https://sovittelu.com/vertaissovittelu/koulutukset/miniverso/>). Riitatilanteessa osapuolten tasavertainen ja reilu kohtelevminen on tärkeää, ketään ei syytetä tai leimata, vaan etsitään ratkaisuja yhdessä ja huolehditaan jokaisen osapuolen kuulluksi tulemisesta.

Lasten huoltajien rooli on tärkeä kiusaamisen ehkäisemisessä. Henkilökunnan tehtävänä on lisätä vanhempien tietoisuutta kiusaamisesta ilmiönä. Kiusaamisen ehkäisyssä yhteistyö ja yhteiset arvot huoltajien ja varhaiskasvatuksen välillä ovat erityisen tärkeitä.

Kiusaamisen ehkäisyn keinoja ovat turvallisen ilmapiirin luominen, sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettaminen, itsetunnon vahvistaminen, tapa- ja moraalikasvatus, lasten osallisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä leikin havainnointi, ohjaaminen ja osallistuminen siihen. Tavat ja keinot ehkäistä kiusaamista valitaan aina kunkin lapsiryhmän tarpeen mukaisesti.

- Aikuiset auttavat lapsia sekä sanoittamaan tunteitaan ja ajatuksiaan että löytämään toimivia ratkaisumalleja ristiriitatilanteisiin. Lasten tulee voida kertoa kokemuksistaan ja heillä on oikeus tulla kuulluksi. Lasten tulee voida luottaa siihen, että aikuiset kantavat vastuun myös vaikeissa tilanteissa.

- Lapsille opetetaan, että kiusaaminen on väärin, mutta sen sijaan kiusaamisesta kertominen aikuiselle tai kiusatun puolustaminen on oikein ja rohkeaa.
- Jos kiusaamista kuitenkin tapahtuu, keskitytään aina myönteisiin toimintatapoihin ja kaveritaitojen opettamiseen yhä uudelleen.

Kiusaamisen ehkäisyyn tai puuttumiseen ei ole yhtä tapaa, joka sopisi kaikkiin tilanteisiin. Tärkeää on, että kaikki lapsen ympärillä toimivat työntekijät sitoutuvat ja osallistuvat kiusaamisen vastaiseen työhön. Olennaista on tavoitteellinen ja tietoinen toiminta, jota tukee kiusaamisen ehkäisyä.

Kiusaamiseen puuttumista koskevan kirjallisen suunnitelman laatimisessa on mahdollista hyödyntää MLL:n materiaalia <https://www.mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/kiusaaminen-paivakodissa/kiusaamisen-ehkaysyn-suunnitelma-varhaiskasvatuksessa/>

Kiusaamisen ehkäisemisen suunnitelma laaditaan yksikkökohtaisesti yhteistyössä koko henkilöstön sekä mahdollisuuksien mukaan myös vanhempien kanssa osana yksikön pedagogista vuosisuunnitelmaa. Suunnitelmassa tarkennetaan muun muassa:

- arvot ja päiväkodin näkemys siitä, mitä kiusaaminen on
- kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen
- kiusaamisen ehkäisyn keinot
- kiusaamiseen puuttumisen keinot ja seuranta
- yhteistyö vanhempien kanssa
- dokumentointi ja suunnitelman arviointi
- suunnitelman päivittäminen ja siitä tiedottaminen

Toimintakulttuurin arviointi varhaiskasvatuksessa

Päiväkodeissa toimintakulttuuria arvioidaan yksikkötasolla viikko- ja tiimipalaverien yhteydessä sekä ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Perhepäivähoidossa toimintakulttuuria arvioidaan ja kehitetään hoitajien tapaamisissa sekä työkokouksissa. Perhepäivähoidon

esihenkilöt tukevat pedagogista arviointityötä. Toiminnan arvioinnissa ja kehittämisenä tukena käytetään perhepäivähoidolle tarkoitettuja arviointi- ja kehittämismateriaaleja.

Huoltajat osallistuvat toiminnan kehittämiseen ja arviointiin vanhempainilaisuuksissa, VASU-keskusteluissa, päivittäisissä keskusteluissa sekä arviointi- ja palautekyselyillä.

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁸⁷. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen

oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesääntelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen

järjestäjän määrittämällä tavalla ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon,

museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

J • ENSUU

Lapsiryhmän laadukkaan ja muuttuvan oppimisympäristön tulee vastata lapsen ikää ja kehitystä antaen hänelle haasteita sekä tarjoten tilaisuuksia mielenkiintoiseen toimintaan, omaehtoiseen pohdintaan, tutkimiseen, kokeiluun ja ongelmien ratkaisemiseen.

- Sensitiivisen aikuisen tuella ja ohjauksella oppimisympäristö houkuttelee lasta oppimaan ja auttaa häntä pääsemään lähikehityksen vyöhykkeelle niin, että hän voi toimia itselleen sopivien haasteellisten tehtävien parissa.

- Lapsi oppii parhaiten, kun hän voi harjoitella merkitykselliseksi kokemiaan asioita, joita hän on juuri oppimassa, mutta ei vielä kunnolla osaa.
- Suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa.
- Oppimisympäristöt mahdollistavat toiminnalliset työtavat (lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaisu)

Pedagoginen oppimisympäristö

- yhdessä tekeminen luo pedagogisen oppimisympäristön
- henkilöstön kykyä hallita vasun sisällöt (oppimistavoitteet) sekä erilaiset opetusmenetelmät oppimisen ja kasvun tukemisessa
- taito ohjata erilaisia lapsia, oppimisen tuki
- toiminnassa käytettävät materiaalit ja välineet

Fyysinen oppimisympäristö

- tilat, paikat, tarvikkeet, välineet
- sisätilojen lisäksi luonto, pihat, leikkipuitot ja muut rakennetut ympäristöt sekä niiden hyödyntäminen
- toimintaan innostavat materiaalit ja välineet (leikkiminen, liikkuminen, taiteellinen ilmaiseminen ja kokeminen, tutkiminen)
- välineet lasten saatavilla
- lasten tuotokset esillä
- esteettisyys
- **toimiva, motivoiva ja innostava ympäristö** edistää oppimista, hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä tukee lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua

Psyykkinen oppimisympäristö

- rakentuu mm. yhteisön jäsenten tiedoista ja taidoista, tunteista, motivaatiosta, tunnelmista ja asenteista
- aikuisen herkkyyys, sitoutuneisuus ja kyky olla lasta virittävä
- psyykkinen turvallisuus, osallisuuden ja toimijuuden kokemus, yhteisöllisyys ja ryhmään kuulumisen tunne, kokemus avun ja tuen saamisesta sekä arvostuksesta
- psyykkistä turvallisuutta luovat yksilön vahvuuksien huomioiminen, kunnioitus, empaattisuus, kannustus, toiminnan selkeä ohjaus, struktuuri ja lasten motivointi
- **Ilmapiiri:** turvallinen, lämmin, kaikkia kunnioittava, avoin ja ennakoluuloton,
- Yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon huomioiminen
- **Tunneilmasto:** lapsi tuntee kuuluvansa ryhmään, erilaiset tunteet hyväksytään ja aikuiset auttavat lapsia niiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä

Teknologinen oppimisympäristö

- tieto- ja viestintätekniikan laitteet ja ohjelmistot sekä leikkivälineet, kaikki ihmisen tuottamat esineet yksinkertaisista monimutkaisiin huipputekniikan tuotteisiin, myös lasten omat teknologiset tuotokset esim. leikki-puhelimet langoista ja purkeista
- toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esim. leluja/tavaroita/laitteita ja tutkia niiden toimintaperiaatteita
- teknologisten ja digitaalisten välineiden, sovellusten, ja digitaalisten oppimateriaalien, opetusvideoiden ja virtuaalivierailujen hyödyntäminen opetuksessa, oppimisen tukena, dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa ja taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa

Sosiaalinen oppimisympäristö

- koko päiväkodissa toimivan aikuisten ja lasten muodostaman yhteisön toimintakulttuuri

Vuorovaikutus: lapsen sensitiivinen kohtaaminen ja ohjaus, lasta kunnioittava, kuuleva ja lämmin vuorovaikutus

- tiimin keskinäinen vuorovaikutus luo perustan
- ryhmään kuuluminen
- lasten osallisuuden huomioiminen
- laaditaan yhteiset säännöt lasten kanssa
- kiusaamisen ennaltaehkäisy
- kielellisen kehityksen ja kielitietoisuuden edistäminen
- kulttuurisen moninaisuuden näkyväksi tekeminen

Oppimisympäristöjen toimivuutta arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti muun muassa tiimipalavereissa keskustellen. Keskusteluissa huomioidaan lasten havainnoinneista, pedagogisesta dokumentoinnista ja lasten vasuista nousevat tarpeet, lasten vahvuudet

ja mielenkiinnon kohteet. Oppimisympäristöjen arvioinnin apuvälineenä voidaan ryhmävasun lisäksi käyttää myös muita yhdessä sovittuja työkaluja (esim. Edivan lomakkeet⁸⁸).

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä⁸⁹.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁹⁰. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁹¹.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut

lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatus työn tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

89 Varhaiskasvatuslaki 7 §

90 Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

91 Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

toteutuu päivittäisissä kohtaamisissa lapsen tuonti- ja hakutilanteissa sekä lapsen vasu keskustelussa ja muissa mahdollisissa yhteistyökeskusteluissa. Henkilöstö kohtaa perheen myönteisesti, lämpimästi ja arvostavasti. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan avoimesti sekä rehellisesti huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä sekä oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Lapsi otetaan myös mukaan kuulumisten vaihtoon ja kertomaan itse omasta päivästä.

Esille voidaan ottaa esimerkiksi:

- Mitä kaikkea on tehty (mitä tavoitteita)?
- Mitä lapsi on kertonut/jutellut?
- Lasten leikki-ideat, yhteisleikit kaverien kanssa.

- Lapsen onnistumiset/harmitukset.
- Mitä lapsi oppi tänään? Mitä harjoitteli?
- Poikkeamat syömisessä, levossa, wc:ssä.

Yhteistyötä ja huoltajien osallisuuden mahdollisuutta edistävät riittävä ajankohtainen tiedottaminen ja pedagogisia tavoitteita sekä toimintaa kuvaava viestintä.

Henkilöstöllä on vuorovaikutus- ja viestintävastuu yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän varhaiskasvatukseen liittyvissä asioissa. Varhaiskasvatusyksikön esihenkilöllä on vastuu koko varhaiskasvatusyksikköä koskevien asioiden viestinnästä.

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁹². Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁹³.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen

järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.⁹⁴

92 Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

93 Varhaiskasvatuslaki 7 §

94 Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

Yhteistyön ensisijaisena tavoitteena on lisätä lapsen hyvinvointia.

Monialaista yhteistyötä toteutetaan lapsen kasvun ja kehityksen tukena mm. neuvolan ja muiden SIUN SOTE-palveluiden, kuten varhaisen tuen, perhetyön, lapsiperheiden kotipalvelun ja perheneuvoloiden kanssa. Päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa on saatavilla varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii varhaiskasvatuksessa mm. konsultoivana asiantuntijana, jonka puoleen voi kääntyä, kun monialaiselle yhteistyölle on tarvetta.

Neuvolan kanssa yhteistyötä tehdään lapsen ikävuositarkastusten yhteydessä. **Laajat terveystarkastukset** tehdään neuvolassa **18 kk ja neljän vuoden** ikäisille.

- Näitä varten ryhmän henkilöstö huolehtii Siun soten neuvolalomakkeiden täyttämisestä ja toimittamisesta huoltajille terveystarkastukseen vietäväksi. Huoltajat toimittavat lomakkeet terveystarkastuksen jälkeen takaisin lapsen ryhmään.
- Käytössä on myös Siun soten vapaamuotoinen neuvolayhteistyölomake, joka voidaan tarvittaessa antaa täytettynä huoltajalle neuvolaan vietäväksi.

Varhaiskasvatuksessa tehdään tarvittaessa yhteistyötä erikoissairaanhoidon sekä lastensuojelun kanssa. Monialaista yhteistyötä lapsen saaman tuen aikana kuvataan tarkemmin luvussa 5.4 sekä Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen tuen käsikirjassa.

Yhteistyö oppilaitosten kanssa

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä ammatillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen sekä yliopistojen kanssa. Pääyhteistyökumppanit ovat Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä Riveria, Karelia-Ammattikorkeakoulu sekä Itä-Suomen yliopisto. Yhteistyön tavoitteena on sopia seudullisesti koulutusyhteistyöstä opiskelijoiden harjoitteluihin ja muihin opintoihin liittyen, joissa opiskelijat tekevät yhteistyötä varhaiskasvatuksen yksiköissä. Oppilaitosten kanssa tehtävää yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan säännöllisissä yhteisissä tapaamisissa.

Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja

- ravitsemus- ja siivouspalvelut, Polkka oy
 - varhaiskasvatussuunnitelman sisältö ja tavoitteet huomioidaan, kun laaditaan sopimuksia ravitsemus- ja siivouspalveluista vastaavien tahojen kanssa
- järjestöt, urheiluseurat ja yhdistykset mm. Pohjois-Karjalan Liikunta (Pokali), Joensuun Kiekko-Pojat
- Hyvinvointipalveluiden muut palvelualueet, mm. lastenkulttuurikeskuksen kanssa tehdään yhteistyötä Kulttuurin puro -ohjelman mukaisesti ja hyödynnetään kirjaston, museoiden, orkesterin ja muiden kulttuuripalvelujen yksiköiden tarjoamia palveluja.
- Varhaiskasvatus voi tehdä yhteistyötä seurakuntien ja muiden uskonnollisten yhteisöjen kanssa varhaiskasvatuksen periaatteiden ja tavoitteiden mukaisesti.

4 Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (Kuvio 1).

Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta.

Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

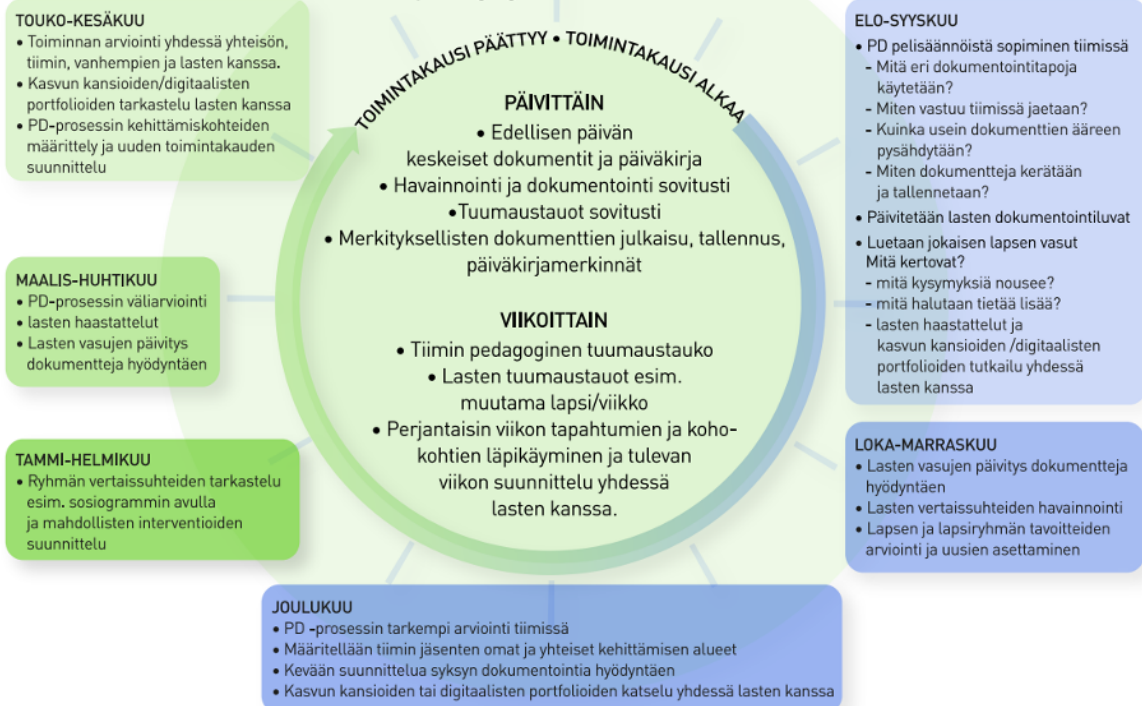
Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

ESIMERKKI PEDAGOGISEN DOKUMENTOINNIN VUOSIKELLOSTA

(PD=pedagoginen dokumentointi)

J • ENSUU

Pedagogisella dokumentoinnilla tarkoitetaan varhaiskasvatustoiminnan suunnittamista ja muokkaamista dokumenteista saadun tiedon ja uuden ymmärryksen avulla.

- Dokumentointitavat ja -tilanteet valitaan niin, että ne hyödyttävät parhaiten lasta/lapsiryhmää.
- Erilaiset dokumentit saavat pedagogisen painotuksen, kun ne linkittyvät vasaun, sisältöihin ja tavoitteisiin. Dokumentteja tarkastellaan ja niistä keskustellaan yhdessä lasten, huoltajien ja kasvattaja-tiimin kanssa.
- Viikoittaisissa lapsiryhmän yhteisissä keskusteluissa eli tuumaustauoissa kat-sellaan viikon varrella otettuja kuvia tai muita dokumentteja: yhdessä muistel-laan, keskustellaan, arvioidaan toimin-taa ja kehitetään uusia ideoita yhdessä lasten kanssa.
 - keskustellaan ja ihmetellään yhdessä: mitä on tehty, mikä on ollut

kiinnostavaa, mikä on tuottanut
hankaluuksia, mitä on opittu ja mitä
tehdään seuraavaksi

- **Tuumaustauko** on suunnitelmallista pysähtymistä dokumenttien äärelle joko yksittäisen lapsen, huoltajien, lapsiryhmän tai kasvattajatiimin kanssa
- Dokumentointia laitetaan näkyville myös oppimisympäristöön, jolloin lapset voivat keskustella ja vertailla yhteisiä kokemuksia. Dokumentointi lisää lasten osallistumismahdollisuutta suunnitteluun; lasten seuratessa dokumentointia herää uusia kysymyksiä ja ajatuksia seuraavien suunnitelmien tueksi.
- Ryhmän henkilöstön tehtävänä on hyödyntää syntynyttä dokumentaatiota ja ymmärrystä esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen muokkaamisessa lasten kiinnostusta, vahvuuksia ja tarpeita vastaavaksi.

Pedagogisen dokumentoinnin toteuttaminen

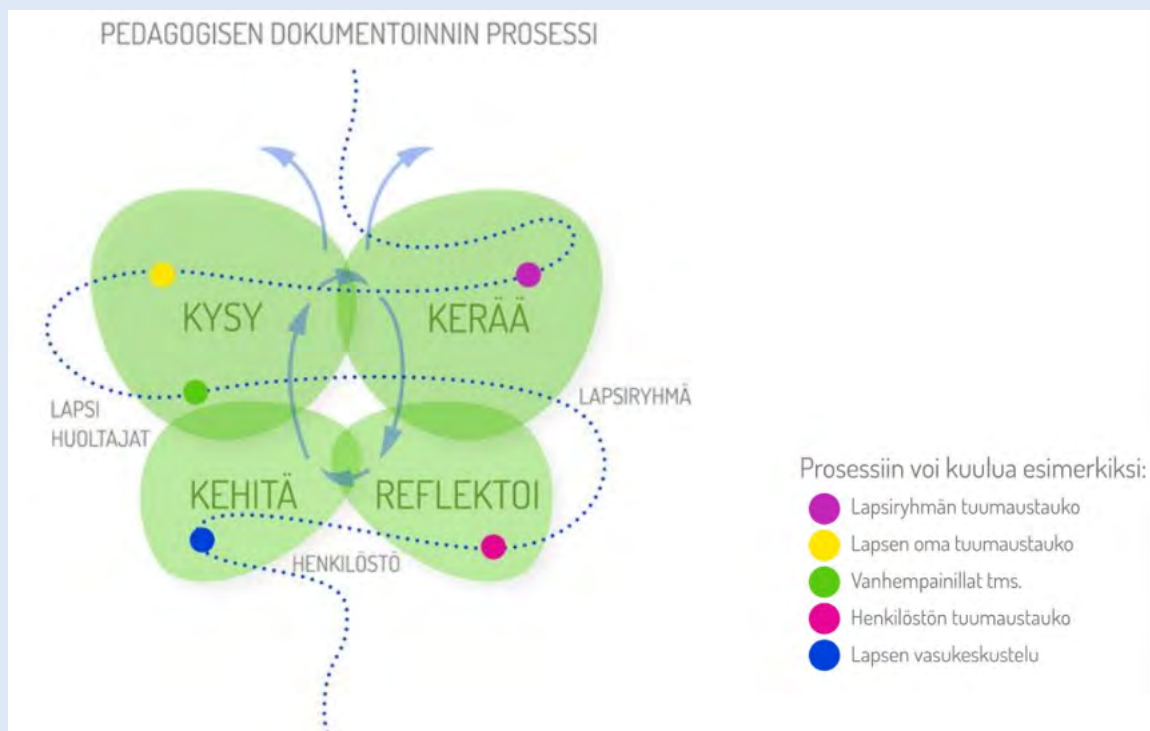
Dokumentoinnin kohde	Mitä dokumentoidaan	Miksi	Miten
Lapsi • Mikä lasta kiinnostaa? • Mitä lapsi osaa, mitä haluaa oppia? • Mitä lapsi tarvitsee? • Mitä muuta haluat tietää lapsesta? • Mitä lapsi haluaa kertoa?	Lapsen • ominaiset tavat työskennellä • mielenkiinnon kohteet • jo saavutetut tiedot ja taidot • tarpeet • tavoitteet • ajattelu	• lapsen varhaiskasvatus-suunnitelman laatimisen tueksi • dokumenttien avulla voidaan tarkastella lapsen kasvua ja kehitystä sekä lapsen omaa historiaa varhaiskasvatuksessa • mahdollistaa lapsen osallistumisen toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen • ryhmän toiminnan suunnittelun perusta	Esim. • lasten omat maalaukset, piirrookset, askartelut, valokuvat rakennelmista ym. • lasten ajatuksien, ideoiden ja kysymysten kirjaaminen • saduttaminen • lasten ja aikuisten kuvamat valokuvat ja videot toiminnasta • äänitallenteet • Läheisyyden kehät -lomake • Sosiogrammi (kartta ryhmän sosiaalisista suhteista) • tuumaustauot, yhteiset keskustelut, lasten kokoukset, kahdenkeskiset hetket • keskusteluista tehdyt kirjaukset • kyselyt • arviointilomakkeet • vanhempainillat tms.
Ryhmä	Ryhmän toimintaa	• ryhmävasun toteutumisen seuranta ja arviointi • lapsen vasun toteutumisen seuranta ja arviointi	
Vanhemmat	• osallistumista toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin	Osallisuuden varmistamiseksi	
Kasvattaja/tiimi	• suunnitelmat • toteutukset • havainnoinnit • arvioinnit	• varhaiskasvatuksen laadun takaamiseksi ja kehittämiseksi • itsearviointi / oma ammatillinen kehittyminen • pedagogisen toiminnan arviointi	

J • ENSUU

Opetushallitus on laatinut materiaalia pedagogisesta dokumentoinnista:

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/pedagoginen-dokumentointi>

Materiaalia hyödynnetään tiimi/pedapalaverissa ja työyhteisöjen yhteisissä tilaisuuksissa.

Kuva: Pedagogisen dokumentoinnin prosessi (Opetushallitus)

Kysy

- Koska pedagogisen dokumentoinnin tulee olla suunnitelmallista, täytyy dokumentointi kohdistaa tiettyihin, tarkoituksenmukaiselta tuntuviin kysymyksiin. Kaikkea ei voi, ehdi eikä kannata dokumentoida umpimähkään.
- Mikä on tärkeintä?

Kerää

- Kun sillä hetkellä tärkeimmiltä vaikuttavat kysymykset on valittu, aletaan dokumentoimalla kerätä johtolankoja, joiden avulla kysymyksiin voidaan ehkä saada vastauksia. Kun dokumentteja kerätään, etsiydytään tilanteisiin tai valitaan dokumentointimenetelmiä, joiden avulla mahdollisia vastauksia voi löytyä.

Reflektoi, pohdi

- Dokumentit tallettavat ja heijastelevat joitakin osia tapahtumista, näkemyksistä, kokemuksista ja tunteista. Ne eivät kuitenkaan sellaisenaan ole totta, vaan avaavat väyliä omien ja yhteisten tulkintojen luomiseen ja kertomiseen.
- Mitä vastauksia kysymyksiin saatiin?
- Mitä näkökulmia löydettiin? Miten niihin suhtaudutaan?

Kehitä

- Pedagogisen dokumentoinnin prosessi on hyödyllinen vain, jos sen tarjoamiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin tartutaan.
- Miten toimintaa kehitetään?
- Mitä sisältöjä, menetelmiä tai tavoitteita seuraavaksi valitaan?
- Mitä tehdään?

Lupakäytännöt

Jos kuvaaminen on pedagogisesti perusteltua ja kuuluu toimintaan, sitä voidaan lähtökohtaisesti tehdä, mutta huoltajille tulee kertoa asiasta. Tällöin kuvia/videoita otetaan vain varhaiskasvatuksen järjestämistä varten, esimerkiksi tavoitteena on henkilöstön työn kehittäminen tai lapsen kasvun tukeminen. Niitä ei voi jakaa tai käyttää muulla tavoin. Kuvaamista tehdään vain työnantajan tarjoamilla välineillä.

- Mikäli kuvia/videoita halutaan julkaista (esim. näyttää päiväkodin tilaisuuksissa tai jakaa netissä), tulee siihen saada huoltajien suostumus.
- Lapsen töistä (esim. piirustus, tarina, muovailutyö tms.) otettujen kuvien käyttöön kysytään lupa lapsen huoltajilta. Myös lapsen kanssa on hyvä keskustella asiasta.
- ”Joensuun varhaiskasvatuksen lupakäytännöt” -lomake löytyy Intrasta.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten **omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu**. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opetteluun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättelämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

J • ENSUU

Joensuussa keskeisiä pedagogisia periaatteita ovat toiminnan eheys ja kokonaisvaltaisuus sekä asioiden ja ilmiöiden monipuolinen tarkastelu esim. projektityöskentelyn avulla

Projektityöskentely

- Mahdollistaa lasten osallisuutta ja työskentelyä pidempikestoisesti eri oppimisen alueita ja lasten mielenkiinnon kohteita yhdistävässä toiminnassa.

- Keskeistä on yhteinen prosessi: yhteinen innostuminen, yhteinen suunnittelu, yhteinen toteuttaminen ja yhteinen arviointi.
- Kaikkien ei tarvitse osallistua kaikkeen, tehdä kaikkea samaan aikaan tai olla kiinnostuneita aina samoista asioista, vaan ryhmässä voi olla samanaikaisesti useampia projekteja, pieniä tai suurempia, yhden tai useamman lapsen yhteisiä juttuja.

- Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta.
- Mahdollistaa toimimisen erikokoisissa, tarkoituksenmukaisesti vaihtuvissa tai välillä myös pysyvämmissä ryhmissä.

Jokaisessa varhaiskasvatussyksikössä vuosisuunnitelmaan tarkennetaan yhteiset toimintatavat lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemiseen.

Tietoa ja materiaalia yksikön suunnittelun tueksi löytyy Opetushallituksen sivuilta: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lasten-sosioemotionaalisten-taitojen-tukeminen-varhaiskasvatuksessa>

Menetelminä voidaan hyödyntää muun muassa:

- POM + PedaSens
- Piki-toimintamalli
- ProVaka

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätämään tunteitaan ja tahtomistaan sekä

huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lurut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykkinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkailotteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään

lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

J • ENSUU

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtap

Henkilöstön tehtävä on suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Leikissä aktiivisesti mukana oleva tai leikkiä aktiivisesti havainnoiva aikuinen oppii tuntemaan lapset syvällisemmin; esim. mistä lapset oikeasti pitävät ja mistä syistä, miten lapsi toimii vuorovaikutukseen liittyvissä ongelmatilanteissa, mitä ratkaisumenetelmiä lapsi käyttää, käyttääkö hän samoja menetelmiä aina vai muuttuuko menetelmät kun leikkikaveri muuttuu, mitä taitoja lapsilla on ja mitä pitää yhdessä harjoitella lisää.

Aikuisten tehtävä on vaalia leikkiä, mahdollistaa se joka päivä sekä turvata leikkirauha, ruokkia lapsen mielikuvitusta ja opettaa sekä rikastaa lapsen leikkimisen taitoja. Aikuisella voi olla monenlaisia rooleja leikissä, sen ohjauksessa ja opetuksessa: mukana leikkijä, mahdollistaja ja rakentaja, mielikuvituksen ja sadun maailman tuoja, leikkirauhanturvaaja, leikkien ohjaaja ja omaehtoiseen leikkiin kannustaja sekä tarkkailija. Aikuisella tulee olla sensitiivisyyttä sen suhteen, miten paljon leikki tarvitsee ohjausta.

Aikuisen rooli leikissä vaihtelee leikkitilanteen ja sen tavoitteiden mukaisesti, esim.

- leikkiin heittäytyjä, leikkii itse mukana
- kuuntelee aktiivisesti ja on läsnä

- kuulee ja tarttuu lasten ideoihin
- leikin kannattelu ja ohjaus
- tarjoaa leikkiin uusia rooleja, käänteitä, elementtejä ja tehdä tilaa kaikille leikkijöille sekä antaa mahdollisuuksia harjoitella taitojaan
- tarjoaa leikin mahdollisuuksia ja luo turvallista, positiivista ilmapiiriä
- ajattelee ääneen vaihtoehtoja ja ratkaisuja
- huomioi jokaisen mukana olevan lapsen osana leikkiä ja ryhmää
- auttaa vuorovaikutuksessa: sanoittaa leikkiä, auttaa kuvien avulla, kuiskaa ehdotuksia
- rikastuttaa leikkiä, myös ennen leikin alkua esim. valmistamalla lasten kanssa yhdessä leikkiin tarvittavia välineitä
- tukee juonellisen kuvitteluleikin kehittymistä – auttaa roolien neuvottelemisessä, vie leikkiä eteenpäin, ehdottaa uutta ja leikistä puuttuvia asioita tai kuiskaa ne jollekin lapselle, jonka aktiivisuutta aikuinen haluaa leikissä vahvistaa
- auttaa eri elementtien löytämisessä kuten tarvikkeiden saamisessa
- havainnoi leikkiä; leikin havainnointi ja dokumentointi lisäävät henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja lapsia kiinnostavista tai mietityttävistä asioista. Havainnot ovat leikin ja muun toiminnan suunnittelun ja ohjaamisen perusta

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lap- silla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia koko- naisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden⁹⁵ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot

- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava peda- goginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmi- öiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuo- rovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihe- piirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedago- ginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehi- tystä ja oppimista.

95 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

J• ENSUU

Oppimisen alueissa kuvataan varhaiskas- vatuksen pedagogisen toiminnan keskei- siä tavoitteita ja sisältöjä. Niiden kautta turvataan lasten oikeus monipuolisiin kokemuksiin.

- Ne ovat läsnä myös pedagogisesti pai- nottuneessa kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa sekä tuen tar- peiden edellyttämässä hoitotilanteissa.

- Oppimisen alueita yhdistetään ja sovel- letaan lasten mielenkiinnon kohteiden sekä osaamisen mukaisesti.
- Ammattilaiset varmistavat, että pedago- ginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Oppimisen alueet

Kielten rikas maa- ilma

- Kielelliset taidot ja valmiudet
- Kielelliset identiteetit

- Musiikillinen
- Kuvallinen
- Sanallinen
- Kehollinen
- Käsiyöllinen

Minä ja meidän yhteisömme

- Eettinen ajattelu
- Katsomus- kasvatus
- Lähiyhteisön menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus
- Media- kasvatus

Tutkin ja toimin ympäristössäni

- Matemaattinen ajattelu
- Ympäristö- kasvatus
- Teknologia- kasvatus

Kasvan, liikun ja kehityn

- Liikkuminen
- Ruoka- kasvatus
- Terveys ja turvallisuus

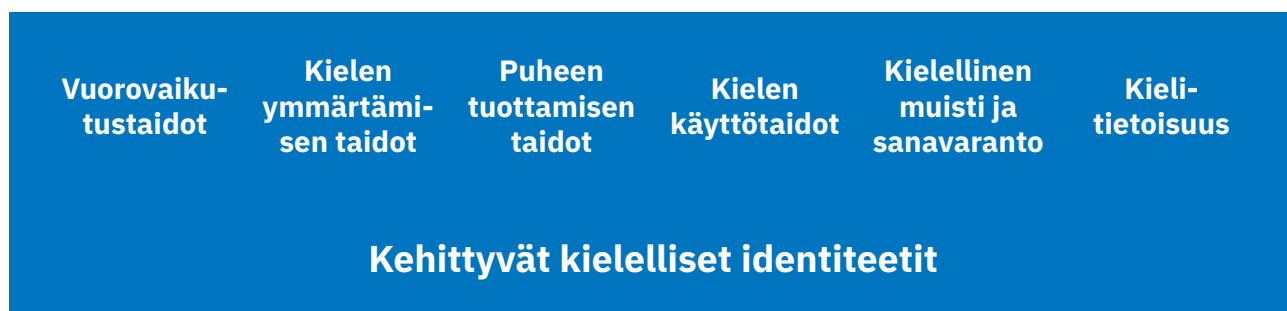
Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan

puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa ja sanavarantonsa**

laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen

havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta tärkeää on lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten ei-kielellisiin viesteihin on keskeistä. Pienryhmissä toimiminen mahdollistaa aikuisen ja lasten pidempikestoisen vuorovaikutuksen sekä samalla tukee aikuisen välitöntä reagointia lapsen viesteihin.

- Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tukee kommunikointi aikuisten ja toisten lasten kanssa.
- Aikuinen kiinnittää huomion omaan täsmälliseen sanoittamiseen. Ei puhuta lapsen puolesta, vaan annetaan lapselle rauhassa mahdollisuus ihmetellä ja tuottaa sanoja.

Vuorovaikutustaidot • aikuinen kuulee ja kuuntelee lasta • aikuinen vastaa lasten aloitteisiin ja sitoutuu vuorovaikutukseen – vaikka yhteistä kieltä ei olisikaan (vuorovaikutusta ovat myös mm. vuorottaiset äännähdykset, jokelut, katseet, eleet, ilmeet, kuvakommunikaatio) • kannustetaan lapsia kommunikoidmaan, puheen vuorottelu • aikuisen malli	Kielen ymmärtämisen taidot Aikuinen keskustelee lasten kanssa • puheen mallintaminen, toiminnan sanallistaminen, nimeäminen, sanojen toistaminen • kuvailee • sanojen merkitysten avaaminen ja pohtiminen • käyttää tarkkaa kieltä → lapsen sanavaranto kasvaa → kuvat, esineet, tukiviittomat apuna • vahvistaa lapsen kykyä ymmärtää kuulua puhetta • kehittää monilukutaitoa (kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medianlukutaito ja peruslukutaito)	Puheen tuottamisen taidot Aikuinen rohkaisee ja kannustaa lapsia puhumaan eri tilanteissa • seuraa ja ohjaa puheen tuottamista lasten kanssa • ohjaa kuuntelemaan toisia • harjoitellaan ja kiinnitetään huomioita äänensävyyhin, äänenpainoihin ja voimakkuuden säätelyyn
Kielen käyttötaidot Aikuinen vahvistaa tilannetietoista kielen käyttöä lasten kanssa • harjoitellaan kertomista, selittämistä, puheen vuorottelua, eläytymistä ja huumorin käyttöä • opetellaan hyviä tapoja • tutustutaan erilaisiin teksteihin • tutustutaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroihin • kannustetaan lapsia keksimään omia tarinoita sekä loruja ja niitä dokumentoidaan	Kielellinen muisti ja sanavarasto • käytetään loruja, riimejä, laululeikkejä • kielellä leikittely • nimetään asioita • käytetään kuvaavia sanoja • luetaan lapsille päivittäin monipuolisesti lastenkirjallisuutta eri tilanteissa, myös lasten tietokirjallisuutta • kerrotaan tarinoita • tutustutaan uusiin käsitteisiin • toistaminen ja mallintaminen • kuvatuki ja kirjat • tukiviittomat apuna • kiinnitetään huomiota sanojen eri merkityksiin	Kielitietoisuus • havainnoidaan ja tutkitaan lähiympäristön eri kieliä • sisältää puhutun ja kirjoitetun kielen • lapsia innostetaan kiinnostumaan suullisesta ja kirjoitetusta kielestä sekä myöhemmin lukemisesta ja kirjoittamisesta • tutustutaan kielen muotoihin (äänteet, tavut, sanat)

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja

harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

J • ENSUU

Varhaiskasvatuksen kulttuurikasvatusta täydentävät mm. Joensuun lastenkulttuurikeskus ja Joensuun seutukirjasto, jotka tarjoavat säännöllisesti erilaisia kulttuurisisältöjä: esityksiä, työpajoja, opastuksia, taiteilijavierailuja tai tapahtumakokonaisuuksia, kuten

Eskarifestarit. Näistä kulttuurisisällöistä muodostuu Kulttuurin puro- ohjelma. Lisäksi kulttuuripalvelujen eri yksiköt ja yksittäiset taiteilijat ja kulttuurialan toimijat tarjoavat taidesisältöjä.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön

havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja

materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katso-
musten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katso-
musten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja hyväksytyiksi.

näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Katsomuskasvatuksella tarkoitetaan uskontoihin ja muihin katsomuksiin liittyvää kasvatusta osana varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimintaa, tavoite- ja oppimiskokonaisuuksia. Sitä toteutetaan samoin pedagogisin menetelmin ja perustein kuin muutakin varhaiskasvatusta ja esiopetusta.

Katsomus tarkoittaa jokaisen yksilön ainutkertaista tapaa katsoa maailmaa. Se on kokonaiskäsitys, joka muodostuu arvoista, uskomuksista, tiedosta ja tietoon liittyvistä perusteluista. Katsomus luo yksilön ole-massaoloa ohjaavan perustan. Sen varassa mahdollistuu ihmisen tehtävän ja valintojen hahmottaminen. Yksilön katsomus voi olla uskonnoton, uskonnollinen tai näiden elementtejä yhdistävä.

Elämänkysymykset liittyvät katsomuskasvatukseen. Niillä tarkoitetaan ihmisenä olemiseen ja elämään liittyviä peruskysymyksiä, kuten: Miksi me olemme erilaisia? Miten maailma on syntynyt? Miksi maailmassa tapahtuu pahoja asioita? Mitä tapahtuu kuoleman jälkeen? Näitä on pohdittu kaikkina aikoina ja kaikissa kulttuureissa, uskonnoissa ja katsomuksissa. Lapsille nämä kysymykset ovat usein hyvin luontevia ja niiden pohdinta herättää lapsissa uteliaisuutta. Asioita voidaan ihmetellä yhdessä. Myös aikuinen voi tuoda esiin sen, ettei tiedä, ettei ole oikein varma tai nämä asiat ihmetyttävät myös häntä ja että ihmiset ajattelevat näistä asioista monella eri tavalla.

Sitouttamattomuus tarkoittaa, että katsomuksia tarkastellaan tasaveroisina arvottamatta niitä. Lapsia ei sitouteta uskomaan tai ajattelemaan tietyn uskonnon tai katsomuksen mukaisesti.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö vastaa katsomuskasvatuksesta ja sen käytännön toteutuksesta. Toteuttaessaan katsomuskasvatusta henkilöstön tulee toimia ammatillisesti omasta katsomuksestaan riippumatta.

Varhaiskasvatuksen ammattilaisen ei tarvitse tuntea perinpohjaisesti erilaisia katsomuksia voidakseen käsitellä niitä lasten

kanssa. Tärkeämpää on kyky **nähdä asiat monesta näkökulmasta, asettua toisen ihmisen näkökulmaan, huomioida lapsen kokemus sekä katsoa avarakatseisesti ja yhdessä ihmetellen maailmaa.**

Jokaisella lapsella on oikeus kokea, että hänen perheensä kulttuureineen ja uskontoineen tai uskonnottomasti on yhtä arvokas. Katsomuskasvatuksen ajatuksena on kasvat-taa lapsia ymmärtämään ja kunnioittamaan omia ja toisten katsomuksellisia perinteitä, niihin liittyviä tapoja ja käsityksiä sekä lisäämään erilaisuuden ja moninaisuuden ymmärtämistä jo varhaislapsuudesta alkaen.

Varhaiskasvatuksessa voidaan viettää perinteisiä juhlia, kuten joulujuhla, kevätjuhla ja itsenäisyyspäivän juhla. Juhlat ovat osa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaista pedagogista toimintaa ja niiden suunnittelu lähtee lapsiryhmästä ja sen tarpeista. Vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu, ovat luontevia tapoja tarkastella katsomuksia. Juhlien ja tapahtumien kautta lapsille tarjoutuu mahdollisuus katsomuskasvatukselle tärkeään kokemuksellisuuteen.

Uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset ovat uskonnon harjoittamista. Uskonnollisia sisältöjä ovat muun muassa rukoukset, virret, jumalanpalvelukset, uskonnolliset esitykset (esim. pöytäteatteri).

Juhlaan mahdollisesti sisältyvä, yleiseen kulttuuriperintöön kuuluva yksittäinen virsi tai hengellinen laulu ei kuitenkaan tee tilaisuudesta uskonnollista.

Joensuussa varhaiskasvatuksen toiminta-ai- kana ei järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia. Henkilöstö voi konsultoida katsomusyhteisöjen edustajia heidän edustamastaan katsomuksesta ja lisätä näin omaa katsomuskasvatuksen osaamista.

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajan-kohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologia-kasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät oma-kohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää media-sisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitetä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikojen havainnoimalla.

Matemaattinen ajattelu

- vahvistetaan myönteistä suhtautumista matematiikkaan
- tarjotaan oivaltamisen ja oppimisen iloa matemaattisen ajattelun eri vaiheissa oleville lapsille
- ohjataan lapsia kiinnittämään huomiota **päivittäisissä tilanteissa ja ympäristössä** ilmenevään matematiikkaan esim. tavaroiden muodot, kenkien lukumäärät, käsiteparit; enemmän–vähemmän, pieni–suuri, painava–kevyt, pitkä–lyhyt ja vertailua; painava–painavampi–paina-
vin, lyhyt–lyhyempi–lyhyin

- geometrisen ajattelun vahvistamiseksi lapsille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun
- mittaamista voidaan harjoitella esim. leipomisessa (tilavuusmittoja, määriä ja yhteenlaskua – mitä tarkoittaa puolikas, paljonko on yksi desilitra tai kolme teelusikallista jne.)
- aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla; aamulla–päivällä, illalla, yöllä, eilen–tänään–huomenna, kevät–kesä–syksy–talvi

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaa kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa

lapsina liian suurta vastuuta kestävään elämäntapaan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Kasvan, liikun ja kehityksen

Kasvan, liikun ja kehityksen -oppimisen alueeseen sisältyy liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia liikkumaan monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatukseen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvuun, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia

innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoiltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenajalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

J • ENSUU

Liikunnan eri muodot

Motoriset perustaidot

Tasapainotaidot

- pystyasennot
- pää alaspäin -asennot
- pyöriminen
- heiluminen
- pysähtyminen
- väistäminen
- koukistaminen
- ojentaminen
- kieriminen

Liikkumistaidot

- käveleminen
- juokseminen
- loikkiminen
- hyppiminen
- kiipeileminen
- laukkaaminen
- liukuminen
- kinkkaaminen

Käsittelytaidot

- vierittäminen
- heittäminen
- potkiminen
- työntäminen
- lyöminen
- pomputtaminen
- kiinniottaminen

Liikuntaleikit ja -pelit sisällä ja ulkona (kuten perinteiset pihaleikit)

Musiikki- ja satuliikunta (luova liikkuminen)

Luistelu, hiihto, suunnistus, pyöräily sekä muut vuodenaikoihin liittyvät tyypilliset tavat ulkoilla

- Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen yksiköt ovat mukana Opetushallituksen Liikkuva varhaiskasvatus-ohjelmassa <https://www.liikkuvavarhaiskasvatus.fi/fi>
- aikuisilla aktiivinen rooli liikuntaan innostamisessa ja kannustamisessa
- huomioidaan erityisesti vähän liikkuvat lapset ja innostetaan heitä mukaan liikkumaan
- toimintaa rytmitetään niin, että rauhallisempi työskentely ja liikkuminen vuorottelevat sopivassa suhteessa.
- myös siirtymätilanteita hyödynnetään liikunnallisina hetkinä
- kannustavan ilmapiirin luominen – kuuntele ja kehu lasta
- monipuolista liikuntaa erilaisissa ympäristöissä
- ympäristö liikuntaan houkuttelevaksi
- liikuntavälineet lasten saataville – innosta kokeilemaan
- onnistumisen elämyksiä ohjatusta liikunnasta
- jokainen aikuinen voi kannustaa lasta liikkumaan
- Joensuun kaupungin strategia, varhaiskasvatuksen tavoitteet (ylipainon vähentäminen)
- huomioidaan arjessa Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset (kuvio 3)⁹⁶

96 OKM 2016:21, Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset

Vauhti virkistää

Vähintään kolme tuntia liikkumista joka päivä

Kuvio 1: Suositeltava fyysinen aktiivisuus koostuu päivän mittaan kuormittavuudeltaan erilaisista arjen touhuista. (OKM 2016)

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiirettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisestä kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa terveyden ja turvallisuuden liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta

terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygienias-
taan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

J • ENSUU

Ruokakasvatus

- Päiväkodissa ruokakasvatusta ovat kaikki ruokailuun tai ruokaan liittyvät tilanteet, esim. leipominen, kasviksiin tutustuminen niitä viljelemällä, maistamalla ja haistamalla, kauppaleikki, kahvilaleikki jne.
- Lapset voivat opetella ottamaan ruokaa itse, arvioimaan mitä ja paljonko he syövät.
- Kaikki ruoka voi olla tarjolla yhtä aikaa / ruokaa ei arvoteta (esim. ensin puuro, sitten leipä tai maito).
- Kaikkien lasten omatoimista syömistä sekä uusiin makuihin tutustumista tuetaan ja siihen kannustetaan.
- Lasten kanssa keskustellaan ruokapöydässä. Lapset oppivat ruokasanastoa keskustelun, tarinoiden, laulujen ja lorujen avulla.
- Lasten kanssa tutustutaan yhdessä ruokien alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen, tuoksuun ja makuominaisuuksiin eri aistien avulla.
- Henkilöstöllä on vastuu myönteisestä ruokailuhetkestä.
 - Jos lapsi ei syö, ei tehdä siitä numeroa.
 - Ruokaa ei tuputeta, eikä lasta pakoteta syömään.

- Jokainen lapsi voi ruokailla kiirettömästi miellyttävässä ilmapiirissä, hyviä pöytätapoja opetellen, yhdessä toisten lasten ja aikuisten kanssa.
- Ruokakasvatuksessa voi hyödyntää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen laatimaa materiaalia: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135907/URN:ISBN_978-952-302-992-7.pdf

Kehotunnekasvatus

Kehotunnekasvatus on seksuaalikasvatusta, joka sisältää lapsen ikätasoista tietoa kehosta, tunteista ja oikeuksista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia - kunnioittaen yksilöllisyyttä ja korostaen terveen itsetunnon vahvistamista. Lapsuuteen kuuluu oman kehon haltuunotto ja tunnetaitojen harjoittelu. Kehotunnekasvatus on hyvää tunnetta omasta kehosta ja itsearvostusta. Se vahvistaa myönteistä minäkuvaa ja halua pitää itsestä huolta.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten seksuaalikasvatuksen eri osa-alueita, lasten kehontuntemusta, kehoon tutustumista, lasten valmiuksia pitää huolta terveydestä ja henkilökohtaisesta hygieniasta. Lapsella on oikeus kehittyä turvassa, omassa tahdissaan ja häiritsemättä.

Lasten kanssa opetellaan turvataitoja eli asioita, joita lapsi voi tehdä oman turvallisuutensa vahvistamiseksi ja itsensä suojaamiseksi esimerkiksi kiusaamis- tai häirintätilanteissa.

- Lapsia ohjataan lapsen iän ja kehityksen mukaisesti sekä oman että toisen kehon kunnioittamiseen. Kehosta puhutaan myönteiseen sävyyn ja lapsi oppii, että kaikki kehon osat ovat yhtä arvokkaita ja että on tärkeää hoitaa sekä arvostaa omaa kehoaan.
- Lasten kanssa keskustellaan hyvästä ja turvallisesta kosketuksesta ja opetetaan lasta tarvittaessa puolustamaan myönteisesti itseään, jos jokin asia tuntuu hänestä ikävältä tai pelottavalta sekä hakemaan tarvittaessa apua aikuiselta.
- Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

- Lapsen seksuaalisuutta koskeviin kysymyksiin suhtaudutaan normaaleina asioina eikä niillä aiheuteta lapselle häpeää. Lapsen kysymyksiin vastataan aina ja vastauksessa huomioidaan lapsen ikä ja näkökulma.
- Lapsia ohjataan kunnioittamaan ja suojelemaan omaa sekä toisten kehoa.
- Aikuisella on vastuu siitä, että lapsi uskaltaa kääntyä kaikissa kysymyksissä ja ongelmissa aikuisen puoleen.

Väestöliitto on laatinut materiaalia kehotunnekasvatuksesta ja turvataidoista:

<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/>

- Materiaalia hyödynnetään tiimi-/peda-palavereissa ja työyhteisöjen yhteisissä tilaisuuksissa.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tärkeitä näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katoamiseen koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöllä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.⁹⁷ Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen

keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä ruotsia että suomea. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelasta identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁹⁸. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä

97 Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)
98 Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaninyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisu- ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kieli- taidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvat- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen

varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielennäköisyyden herkkyyksikautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksikielisen tai monikielisen ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli,

esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielillä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatustilaisissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät

vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatustilaisissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyn kaltaisia.

Suomi toisena kielenä (S2) -opetus Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksessa

Joensuussa toteutetaan suomi toisena kielenä opetusta varhaiskasvatuksessa. S2-opetus on monikielisellem lapselle annettavaa suomen kielen tavoitteellista, jatkuvaa ja säännöllistä opetusta. Suomen kielen oppimista tapahtuu kaikissa arjen tilanteissa ja varhaiskasvatussuunnitelman mukaisessa toiminnassa. Suomen kielen oppiminen on prosessi, joka tapahtuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa ja suunnitelmallisessa toiminnassa. Tarvittaessa lapselle järjestetään suunnitelmallisia ja säännöllisiä S2-opetustuokiota (esim. 1 krt/vko, 30 min, yksilö/pienryhmä). Tavoitteena on toiminnallinen kaksikielisyys. Lapsi pystyy aktiivisesti puhumaan, ymmärtämään ja ajattelemaan kahdella kielellä.

Kielen kehityksen arvioinnissa käytetään soveltuvia menetelmiä, esimerkiksi

KieliPeda-työvälineen avulla:

1. arvioidaan ja kehitetään varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä kielitietoisuuden näkökulmasta,
2. tarkastellaan yhteistyössä huoltajien kanssa monikielisen lapsen kielimaailmaa ja
3. seurataan monikielisen lapsen suomen kielen taitojen edistymistä.

Lisätietoa suomi toisena kielenä opetuksesta Joensuussa löytyy sivulta <https://peda.net/joensuu/esiopetus/sv>

5 Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁹⁹. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä¹⁰⁰ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta,

99 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

100 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää¹⁰¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu¹⁰².

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta¹⁰³. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹⁰⁴ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹⁰⁵.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹⁰⁶. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta¹⁰⁷. Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanlaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹⁰⁸. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹⁰⁹. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkoh- taisia avustajia¹¹⁰, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

101 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

102 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

103 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

104 Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

105 Varhaiskasvatuslaki 15 b §

106 Varhaiskasvatuslaki 31 §

107 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

108 Varhaiskasvatuslaki 15 d §

109 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

110 Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

Joensuun varhaiskasvatuksessa kaiken lapselle annettavan tuen tavoitteena on mahdollistaa lapsen toimiminen oman yhteisönsä yhdenvertaisena jäsenenä inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Lapsen tarvitsemat tukitoimet tuodaan ensisijaisesti lapsen normaaliin toimintaympäristöön.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki ja konsultaatio ovat käytettävissä lapsen tuen suunnittelun apuna kaikissa kunnallisissa varhaiskasvatusmuodoissa. Yksityisten palveluntuottajien kanssa varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki- ja konsultaatioyhteistyöstä sovitaan Sääntökirjassa.

Jokaisella alueella työskentelee kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja (kveo), joka suunnittelee ja koordinoi tuen järjestämistä kyseisellä alueella. Osassa Joensuun kaupungin päiväkoteja on myös pedagogisesti vahvistettuja erityisryhmiä, joita voidaan hyödyntää lapsen edun ja tuen tarpeen niin vaatiessa. Näissä ryhmissä työskentelee ryhmäkohtaisia varhaiskasvatuksen erityisopettajia (veo). Lisäksi päiväkodeissa työskentelee yksikkökohtaisia varhaiskasvatuksen erityisopettajia (tveo), jotka toimivat yhteistyössä yhden tai useamman päiväkodin ryhmien kanssa. Avustamispalveluina tarvittaessa ryhmissä työskentelee **varhaiskasvatuksen avustajia**.

Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksessa lasten ja perheiden tukena työskentelee myös **varhaiskasvatuksen perheohjaajia**, joiden toiminta on tarkoitettu kaikille varhaiskasvatuksen asiakasperheille. Perheohjaajat tekevät työtä vanhempien, lasten ja ryhmien kanssa. Perheohjaajat tulevat avuksi vanhemmille mm. lasten kasvatukseen, vanhemmuuteen ja perhe-elämään liittyvissä huolissa. Toiminnalla tähdätään vanhemmuuden vahvistamiseen, perheen voimavarojen ja lapsen hyvinvoinnin lisäämiseen.

Lisäksi Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksessa työskentelee **lumiukkoja** ja **lumik-keja**, jotka ovat Joensuun varhaiskasvatuksen

lastenhoitajia. Heidän tavoitteenaan on auttaa lasta kiinnittymään ryhmänsä jäseneksi, lapsen positiivisen minäkuvan ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen sekä päiväkotiryhmän ja perheen tukeminen.

Joensuussa käytämme lasta arvostavaa puhetapaa; emme puhu ”tehostetun tuen lapsista” tai ”siirrä lasta tehostettuun tukeen”, vaan puhumme lapselle annettavasta tehostetusta tuesta.

- Yleisessä tuessa varhaiskasvatuksen opettaja on vastuussa tuen suunnittelusta, arvioinnista ja kirjaamisesta yhdessä tiiminsä henkilöstön kanssa.
- Tehostetun ja erityisen tuen suunnittelusta, arvioinnista ja kirjaamisesta on vastuussa varhaiskasvatuksen opettaja ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja.
- Perhepäivähoidossa tehostetun ja erityisen tuen suunnittelu, arviointi ja kirjaaminen tulee tehdä yhteistyössä veon kanssa. Lapsen tuen tarpeen arviointi ja toteutuminen ohjautuu perhepäivähoidon esihenkilön kautta.
- Tuki suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan moniammatillisesti: vo ja veo yhdessä ryhmän muun henkilöstön kanssa tai vo ja veo yhteistyössä vakan ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa.
 - Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa yksilöllisesti-, pienryhmä- tai samanaikaisopetuksena lapsen omassa ryhmässä.
- Erityisryhmissä kokoaikaisesta erityisopetuksesta vastaa veo. Muissa ryhmissä ja perhepäivähoidossa osa-aikaisesta erityisopetuksesta ja konsultoinnista vastaa veo.

Joensuun varhaiskasvatuksen tuen käsikirjassa on kuvattu tarkemmin lapsen tuen järjestämistä.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹¹¹. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa

sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan¹¹².

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.¹¹³ Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.¹¹⁴

111 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

112 Varhaiskasvatuslaki 15 d §, 4. momentti

113 Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

114 Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

J • ENSUU

Huoltajille kerrotaan konkreettisesti tuen järjestämisestä, tuen vaikutusten seurannasta ja arvioinnista sekä varhaiskasvatuksessa toteutettavista tukitoimista. Huoltajien ajatuksia kuullaan ja huomioidaan suunniteltaessa tukitoimien toteuttamista ja arviointia sekä yhteistyön käytänteitä. Yhteistyötä toteutetaan päivittäin lapsen tuonti- ja

hakutilanteissa, säännöllisissä vasukeskusteluissa sekä muissa tarvittaessa koolle kutsutavissa yhteistyöpalavereissa. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla.

Vastuu yhteistyöstä on ryhmän varhaiskasvatuksen opettajalla tai ryhmän varhaiskasvatuksen erityisopettajalla.

Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹¹⁵.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta¹¹⁶. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen

115 Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

116 Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 § 3 momentti

oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidentettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä

ja toteuttamisen vaihtoehtoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹¹⁷.

J • ENSUU

Monialainen yhteistyö

Joensuun varhaiskasvatuksessa tehdään lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvää yhteistyötä Siun sote-palveluiden kanssa. Tärkeimmät yhteistyötahot ovat lastenneuvola, varhaisen tuen sosiaalityö, perhetyö, perheneuvola, lastensuojelu, erikoissairaanhoido sekä erilaiset terapiapalvelut.

Yhteistyötä tehdään myös muiden tahojen kanssa, jotka tuottavat ostopalveluina lapselle fysio-, musiikki-, puhe- tai toimintaterapiaa. Yhteistyötä suunnitellaan, arvioidaan ja kehitetään yksilöllisesti lapsen tuen tarve huomioiden. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja vastaa yhteistyön toimivuudesta.

Yhteistyöpalaveriin, joissa käsitellään lasten asioita, osallistuu **lapsen tuen tiimi eli järjestämisen kannalta tarpeelliset yhteistyötahot**. Lapsen tuen tarpeen arviointiin voivat osallistua lapsen kehitystä ja oppimista

tukevat eri viranomaiset, asiantuntijat ja muut tarvittavat tahot. Jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten asiantuntemusta, on näiden osallistuttava arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä.

- Yhteistyöpalaverissa sovitaan: kuinka lapsen tuki käytännössä järjestetään, mitä lapsen vasuun kirjataan, kunkin toimijan vastuualueet sekä tuen toteutumisen seurannan ja arvioinnin käytännöt.

Asiantuntijalausuntoja hyödynnetään tarvittaessa tuen päätöksessä, lapsen vasun laadinnassa, tuen järjestämisessä sekä vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa.

Monialaiseen yhteistyöhön liittyvistä prosesseista ja vastuista kerrotaan tarkemmin Joensuun varhaiskasvatuksen tuen käsikirjassa.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtavoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso¹¹⁸ ja tuen muodot¹¹⁹ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas

pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹²⁰. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä

118 Varhaiskasvatuslaki 15 a §

119 Varhaiskasvatuslaki 15 b §

120 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹²¹.

Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuksista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoisista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös¹²².

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹²³. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁴.

Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästymisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁵.

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹²⁶. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti

121 Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

122 Varhaiskasvatuslaki 15 c §

123 HE 148/2021 vp, s. 32

124 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

125 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

126 Varhaiskasvatuslaki 15 b §

niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia** ja **hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärhythmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹²⁷.

Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

127 Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

Lapsen yksilöllisen tuen tarpeen voimistuessa kasvatetaan tarpeen mukaan

- tuen muotojen valikoimaa (pedagoginen tuki, hoidollinen tuki, rakenteellinen tuki)
- tuen intensiteettiä (voimakkuutta)
- tuen systemaattisuutta (järjestelmällisyyttä)
- tuen kestoa
- erityispedagogisen osaamisen hyödyntämistä

Toimintamalli:

Kun huoli nykyisen tuen riittämättömyydestä herää tai huoltajat ottavat oman huolensa puheeksi

1. keskustele asiasta omassa tiimissä ja jaa huoli toisten kanssa
2. havainnoi lasta ja kirjaa huolet: kuinka ne näkyvät, missä tilanteissa, mitkä tekijät vaikuttivat lapsen toimintaan jne.
3. keskustele omassa tiimissä huomioista
4. käykää yhdessä läpi yleisen tuen valikko (intrassa) ja miettikää lapselle soveltuvia tukikeinoja sekä oppimisympäristöön että toimintaan
5. ottakaa lapselle soveltuvat tukikeinot käyttöön välittömästi
6. ottakaa huoli puheeksi huoltajien kanssa: mitä huomioita on tehty ja millä tavalla toimintaa ja oppimisympäristöä on muutettu

Tuen tarpeen kartoituksen jälkeen annettavan tuen suunnittelussa pohditaan aina tarkasti

- mihin tukea kohdennetaan
 - miten oppimisympäristöä muokataan
 - kuka/ketkä tukea antavat (vastuut)
 - miten tuki toteutetaan
 - kuinka sitä arvioidaan
7. konsultoi tarvittaessa varhaiskasvatuksen erityisopettajaa (veo) ja muista keskustella asiasta myös esihenkilösi kanssa
 8. määritellä lapsen tarvitsema tuki tuen kolmitasoisuuden mukaan yhteistyössä henkilöstön, huoltajien ja veon kanssa, mukana myös mahdolliset yhteistyötahot.
 9. lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta haetaan hallinnollinen päätös (tehdään arviointi)
 10. tehdään hallinnollinen päätös lapselle annettavasta tehostetusta, erityisestä tuesta tai tukipalveluista
 11. tukiasioiden kirjaaminen lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan/ oppimissuunnitelmaan henkilöstön, vanhempien ja veon kanssa, mukana tarvittavat yhteistyötahot.
 12. lapsen asiakirjoihin kirjattujen tukitoimien toteuttaminen arjessa
 13. säännöllinen tukitoimien arviointi (kuitenkin vähintään kerran vuodessa)

5.4 Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹²⁸. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa.

Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen

128 Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista¹²⁹.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja

terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

129 Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

J•ENSUU

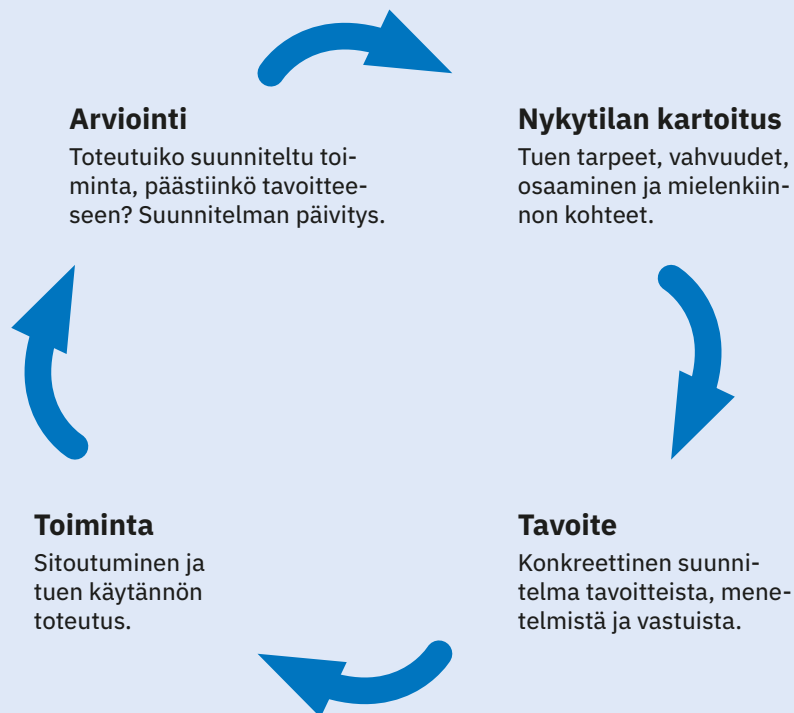
Lapsen tuen arviointi Joensuun varhaiskasvatuksessa

Tärkeintä tuen tarpeen arvioinnissa on henkilöstön ammattitaito havaita lapsen oppimisessa ja kehityksessä ne asiat, joihin lapsi mahdollisesti tarvitsee tukea. Tuen tarve ilmenee aina suhteessa lapsen oppimisympäristöön. Lapsen tuen tarvetta arvioidessa voidaan apuna käyttää erilaisia varhaiskasvatukseen tarkoitettuja havainnointi- ja arviointimateriaaleja. Monikielisten perheiden kanssa työskentelyssä käytetään Kielipeda-työvälinettä. Sitä voi käyttää myös oppimisympäristön arviointivälineenä kaikissa ryhmissä.

Mahdollisia asiantuntijalausuntoja hyödynnetään tarvittaessa tuen päätöksessä, lapsen vason laadinnassa, tuen järjestämisessä sekä vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa.

Tuen tarpeen, riittävyyden ja toteuttamisen arvioinnissa hyödynnetään seuraavaa mallia:

Nykytilan kartoitus: missä olemme nyt?

- Mitä on tehty tähän mennessä?
- Missä tilanteissa lapsi/ryhmä tarvitsee tukea?
- Kuinka hyödyntää lapsen/ryhmän mielenkiinnon kohteita?
- Kuinka tukea lapsen vahvuuksia?

Tavoite: minne haluamme päästä?

- Tavoitteen asettelu, mahdolliset osatavoitteet
- Konkreettinen suunnitelma tukitoimista, mitä tehdään ja kuka tekee

Toiminta: miten pääsemme perille?

- Sovitaan tietty aika, jolloin suunniteltuja tukitoimia toteutetaan aktiivisesti (esim. 4–6 viikkoa).
- Havainnoidaan ja dokumentoidaan toimintaa

Arviointi: mihin päädyimme?

- Tukitoimien arviointi havaintojen ja dokumentoinnin perusteella
- Ovatko tukitoimet olleet riittävät?
- Mitä pitäisi muuttaa?
- Vahvista sitä, mikä toimii – muokkaa sitä, mikä ei toimi

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹³⁰. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹³¹. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.¹³²

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹³³. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen

varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärhythmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö

130 Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

131 Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

132 HE 148/2021 vp, s. 34

133 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveyspalvelut, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹³⁴.

134 HE 148/2021 vp, s. 35

J • ENSUU

Lapsen siirtyessä toiseen yksikköön tai esiopetukseen lähettävän ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja tai perhepäivähoitaja huolehtii tuen järjestämiseen liittyvän välttämättömän tiedon siirtymisestä. Siirtymävaiheessa huoltajan kanssa tehdään yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tarvittava tieto siirtyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa ja sitä tukevilla asiakirjoissa. Tarvittaessa järjestetään tiedonsiirtopalaveri, jossa edellisen

ja tulevan ryhmän henkilöstöt keskustelevat huoltajien kanssa sopien lapsen siirtymiseen liittyvistä käytännön asioista. Yhteistyötä tehdään lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkumon varmistamiseksi.

Jos lapsi viettää pidempiä aikoja sairaalassa, sovitaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisesta yhteistyössä osaston henkilökunnan, perheen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa.

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹³⁵. Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹³⁶. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹³⁷. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämistä vastaava kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla¹³⁸. Päätös on aina perusteltava¹³⁹. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹⁴⁰.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹⁴¹.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹⁴².

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen

hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta¹⁴³. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämistä vastaava kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.¹⁴⁴

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

135 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

136 Hallintolaki 34 §

137 HE 148/2021 vp, s. 35

138 Varhaiskasvatuslaki 62 §

139 Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §

140 HE 148/2021 vp, s. 36

141 HE 148/2021 vp, s. 34

142 Varhaiskasvatuslaki 15 c ja e §

143 Varhaiskasvatuslaki 15 e §

144 HE 148/2021 vp, s. 30

Tuen päätöslomake löytyy Joensuun kaupungin Intrasta.

Tukeen liittyvien hallintopäätösten laatimisen prosessi Joensuun varhaiskasvatuksessa

	Yleisen tuen tukipalvelut (esim. kaiteet, pyörätuoliliuskat, kommunikointia ja vuorovaikutusta tukevat välineet)	Tehostettu tuki	Erityinen tuki
Tuen vahvistaminen, prosessin aloitteen tekijä	Huoltaja ja/tai varhaiskasvatuksen henkilöstö kirjataan hallinnolliseen päätökseen	Huoltaja ja/tai varhaiskasvatuksen henkilöstö kirjataan hallinnolliseen päätökseen	Huoltaja ja/tai varhaiskasvatuksen henkilöstö kirjataan hallinnolliseen päätökseen
Hakeminen ja valmistelu lomakkeella	Varhaiskasvatuksen erityisopettaja	Varhaiskasvatuksen erityisopettaja	Varhaiskasvatuksen erityisopettaja
Huoltajien kuuleminen	Kirjallisesti hallinnollisessa päätöksessä	Kirjallisesti hallinnollisessa päätöksessä	Kirjallisesti hallinnollisessa päätöksessä
Päätöksen tekijä	kunnallinen varhaiskasvatus: - päiväkodin esihenkilö - perhepäivähoidon esihenkilö yksityinen varhaiskasvatus: - varhaiskasvatuksen palvelualueen johtaja	kunnallinen varhaiskasvatus: - päiväkodin esihenkilö - perhepäivähoidon esihenkilö yksityinen varhaiskasvatus: - varhaiskasvatuksen palvelualueen johtaja	yksityinen ja kunnallinen varhaiskasvatus: varhaiskasvatuksen palvelualueen johtaja
Kirjaaminen lapsen vasuun	Varhaiskasvatuksen opettaja / varhaiskasvatuksen erityisopettaja	Varhaiskasvatuksen opettaja / varhaiskasvatuksen erityisopettaja	Varhaiskasvatuksen opettaja / varhaiskasvatuksen erityisopettaja

Vaikeasti vammaiset ja sairaat lapset voivat tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle

tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennetyn oppivelvollisuuden käytännöt on kirjattu Joensuun seudun esiopetussuunnitelmaan.¹⁴⁵

145 Joensuun seudun esiopetussuunnitelma, s. 76–78

6 Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen

pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

J • ENSUU

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta ei toteuteta Joensuun kaupungin järjestämänä.

Yksityisten palveluntarjoajien, joiden toiminta perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen, valvotaan Sääntökirjan mukaisesti. Päiväkodit, jotka toteuttavat vaihtoehtoista pedagogiikkaa tai erityistä katsomusta, noudattavat myös laissa, sopimuksissa ja perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita

ja toimintaperiaatteita. Näiden päiväkotien yksikön oma varhaiskasvatussuunnitelma ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatuslain ja/ tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Joensuussa vaihtoehtoista pedagogiikka tarjoaa yksityinen steinerpäiväkotit Päivänsini sekä erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta päiväkodit Riemu, Pääsky ja Tilkkutäkki.

7 Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.¹⁴⁶ Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹⁴⁷. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁴⁸. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikkötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹⁴⁹. Järjestäjä- ja yksikkötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja

kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹⁵⁰.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, ovat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

146 Varhaiskasvatustilain 24 §

147 Varhaiskasvatustilain 24 §

148 Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

149 Varhaiskasvatustilain 24 §

150 Varhaiskasvatustilain 20 §

Joensuun varhaiskasvatuksen arvioinnin kokonaisuus

Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksessa toiminnan arviointi ja kehittäminen perustuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin¹⁵¹, Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaan ja Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteisiin ja suosituksiin¹⁵².

Varhaiskasvatuksen arvioinnin tavoitteena on tuottaa ajantasaista tietoa Joensuun varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja varhaiskasvatuksen laadusta.

Arviointia toteutetaan kaikilla tasoilla ja kaikissa varhaiskasvatuksen toimintamuodoissa kehittävän arvioinnin periaatteiden mukaisesti, jolloin arviointi on myös jokaisen varhaiskasvatuksen työntekijän oman työn kehittämisen väline.

Arviointikokonaisuus jaetaan paikalliseen eli **1) kuntatasoon** ja pedagogisen toiminnan tasoon eli **2) yksikkötasoon, 3) ryhmätasoon** sekä **4) yksilötasoon**.

Arviointiin osallistuvat varhaiskasvatuksen esihenkilöiden ja henkilöstön lisäksi **lapset, huoltajat ja yhteistyötahot**.

Varhaiskasvatuksen laadun arviointitieto kootaan toimintavuosittain **arviointiraporttiin**, jonka pohjalta valitaan kuntakohtaiset kehittämiskohteet. Kerättyjen määrällisten toimintatietojen sekä varhaiskasvatuksen henkilöstölle, varhaiskasvatussyksiköiden esihenkilöille ja huoltajille suunnattujen laadullista tietoa tuottavien kyselyjen ja lasten palautteiden antaman tiedon pohjalta arvioidaan toiminnan kehittämistarpeita ja suunnitellaan kehittämistoimenpiteitä.

Arviointia toteutetaan toimijoiden työkaluksi laaditulla laaturungolla ja Valssi-arviointijärjestelmän¹⁵³ työkaluilla. Joensuun varhaiskasvatus osallistuu myös mm. Karvin toteuttamiin ulkoisiin arviointeihin ja kehittää paikallista varhaiskasvatuksen arviointia yhteistyön pohjalta.

Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen vuosittainen arviointiraportti sekä arvioinnin ja kehittämistyön keskeiset tulokset julkaistaan mm. talousarvioiden ja lautakuntatyöskentelyn yhteydessä ja tarvittaessa eri medioissa.

151 Opetushallitus 2022, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Määräys OPH-700-2022

152 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2018, Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset

153 <https://karvi.fi/varhaiskasvatus/ajankohtaista-varhaiskasvatuksesta/>

Toiminnan arviointi ja kehittäminen

Kuntataso

Kuntatason arvioinnissa kiinnitetään huomiota:

- kuntastrategian tavoitteiden toteutumiseen ja kuntakohtaisiin kehittämiskohteisiin
- talousarvion ja sen tavoitteiden toteutumiseen

Kunnan varhaiskasvatuksen kehittämisestä ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen palvelualueen johtaja, joka yhdessä esihenkilöiden kanssa suunnittelee toimintavuositain itsearviointeihin, ulkoisiin arviointeihin ja tutkimustietoon pohjautuen, kuntastrategiaa tukevat kehittämiskohteet ja toimenpiteet sekä vuosisuunnitelman painopistealueet.

Varhaiskasvatuksen järjestämisen seuranta toteutuu sähköisen järjestelmän avulla ja se kohdentuu esimerkiksi aikuisten ja lasten suhdelukujen seurantaan sekä henkilöstön poissaoloihin. Lisäksi seurataan henkilöstön rekrytointia, kelpoisuusehdot täyttävien ammattilaisten riittävyyttä sekä henkilöstön ammatillista täydennyskoulutustietoa.

Joensuussa arviointitietoa kerätään ja saadaan myös varhaiskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishankkeiden avulla. Joensuun kaupungin varhaiskasvatus tekee yhteistyötä Itä-Suomen yliopiston kanssa ja muun muassa

osa päiväkodeista on nimettyjä yliopiston yhteistyö eli Lippulaiva-päiväkoteja. Palaute-tietoa saadaan myös muilta yhteistyötahoilta.

Huoltajien arviointipalautteen keräämisen tavat:

- huoltajille suunnattu sähköinen asiakaskysely (kerran toimintavuoden aikana)
- palautejärjestelmä
- sähköpostit
- varhaiskasvatusyksiköiden yhteistyön rakenteet (omat palautteen keruutavat)
- lapsen vasukeskustelut

Henkilöstöpalautteen keräämisen tavat:

- Henkilöstöyksikön työtyytyväisyyskysely, vuosittain
 - esihenkilöt käsittelevät oman henkilöstönsä kanssa
 - käsitellään esihenkilöiden kehityskeskusteluissa
- mahdolliset omat henkilöstökyselyt
- kehityskeskustelut

Yksikkötaso

Yksikkötason arvioinnissa kiinnitetään huomiota:

- kuntakohtaisesti sovittuihin pedagogisiin kehittämiskohteisiin
- yksikkökohtaisiin painotuksiin

Varhaiskasvatusyksiköiden esihenkilöt ovat vastuussa vuosisuunnitelman ja muun

yksikkökohtaisen arvioinnin suorittamisesta sekä siitä, että pedagogista reflektointia ja itsearviointia tehdään suunnitelmallisesti säännöllisissä tiimien kokouksissa ja esihenkilön ohjaamassa varhaiskasvatuksen opettajien pedagogisissa tiimeissä. Varhaiskasvatusyksiköt saavat arviointitietoa toiminnastaan myös itsearviointin ja havainnoinnin avulla. Arviointitiedon pohjalta

valitaan kehittämiskohteita ja niiden kehittymistä seurataan systemaattisesti. Arviointien tuloksista ja kehittämistyöstä keskustellaan varhaiskasvatussyksiköissä huoltajien kanssa.

Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa henkilöstö suunnittelee ja arvioi toimintakulttuuria, sen kehittämistä sekä yksikkökohtaisia paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa tarkentavia toimintatapojaan säännöllisesti omissa rakenteissaan. Yksikkökohtaiset tarkennukset kirjataan vuosisuunnitelmaan ja jokaisen lapsiryhmän ryhmävasuun ohjaamaan ryhmien pedagogista toimintaa ja sen arviointia.

- Esihenkilö tukee yksikkönsä ryhmävasujen laatimista, toteuttamista ja arviointia.

- Arvioi yhdessä kunkin työntekijän kanssa hänen varhaiskasvatusosaamistaan ja sen kehittämisen tarvetta ja sopii kehityskeskusteluissa tarvittavista osaamisen kehittämisen toimenpiteistä.
- Esihenkilöiden yhteisissä tapaamisissa jaetaan osaamista ja tuodaan arviointitietoa yksikkötasolta yhteiseen keskusteluun.

Varhaiskasvatuksen esihenkilö esittelee kerran vuodessa yksikön vuosisuunnitelman varhaiskasvatuksen palvelualueen johtajalle kehityskeskustelussa. Tilannetta arvioidaan yhdessä ja sovitaan tarvittavista toimista.

Ryhmätaso

Ryhmätasolla toimintaa arvioidaan suhteessa ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteisiin, siihen kirjattuihin toimenpiteisiin ja niiden toteutumiseen. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteet muodostuvat lasten yksilöllisistä varhaiskasvatussuunnitelmista, huomioiden vuosisuunnitelman ja yksikön kehittämiskohteet.

Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen tukena käytetään Joensuun kaupungin laaturunkoa. Alkuarvioinnin ja keskustelun pohjalta nostetaan esiin ryhmän omat vahvuudet ja kehittämiskohteet, jotka huomioidaan suunnitelmassa. Alkuarviointi ohjaa myös tiimiä pedagogiseen keskusteluun varhaiskasvatuksen laadun ja valtakunnallisen vasun perusteiden näkökulmasta. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma on toimintavuoden aikana kehittyvä asiakirja. Ryhmän toimintaa arvioidaan jatkuvana itsearviointina monipuolisia arviointinetyelmiä käyttäen sekä lasten ja huoltajien osallisuus huomioiden.

Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti tiimipalaverissa sekä yksikköjen pedagogisissa tiimeissä eli pedatiimeissä. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden

toteutumista arvioidaan myös ryhmän henkilöstön ja esihenkilön kesken.

Vastuu arvioinnista ryhmätasolla on varhaiskasvatuksen opettajalla tai perhepäivähoitajalla oman ryhmänsä osalta.

Henkilöstön toiminnan arviointi perustuu itsearviointiin, ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan, tiimin ja esihenkilön tekemiin havaintoihin sekä kehityskeskusteluihin esihenkilön kanssa.

Varhaiskasvatusryhmien henkilöstö

- Arvioi ja kehittää viikoittaisissa tiimipalaverissa varhaiskasvatuksen opettajan johdolla ryhmän toimintakulttuuria, lasten vasuja sekä ryhmävasua ja niiden toteutumista.

Avoimessa varhaiskasvatuksessa henkilöstö laatii toiminnan järjestämistä tukevan ja ohjaavan ryhmävasun, jossa huomioidaan lasten kiinnostuksen kohteet ja taitojen kehittäminen. Varhaiskasvatussyksikön esihenkilö ohjaa ryhmävasun laatimista ja arvioi pedagogisen toiminnan toteutumista yhdessä henkilöstön kanssa.

Yksilötaso

Arviointi perustuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumiseen. Yksilötason arvioinnista vastaa ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja tai perhepäivähoidon esihenkilö. Arviointiin osallistuu koko tiimi, sekä lapsi ja huoltajat.

Lapsilta palautteen keräämisen tavat:

- lasten hyvinvoinnin ja kokemusten havainnointi

- lasten ja henkilöstön yhteiset keskustelut
- lasten näkemysten tietoinen ja suunnitelmallinen selvittäminen lapsiryhmissä erilaisin menetelmin (esimerkiksi haastattelut, lasten kokoukset/tuumaus-
taut, pedagoginen dokumentointi, saduttaminen).

Lapsen vasun toteutumisen osalta arviointia tehdään yhdessä huoltajien ja lapsen kanssa.

Yksityiset palveluntuottajat, yksityiset päiväkodit

Joensuun varhaiskasvatussuunnitelmaa noudattavat myös yksityiset

palveluntuottajat. He esittelevät lakisääteiset asiakirjat ja ryhmävasut Sääntökirjan mukaisesti yksityisen varhaiskasvatuksen valvojille. Palveluntuottajat ja toiminnan valvojat seuraavat yhdessä arviointituloksia.

J • ENSUU